

Rapports da las uniuns afiliadas

Autor(en): **Arquint, Jachen Curdin / Deplazes, Gion Tumasch / Scherrer, Carli**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **104 (1991)**

PDF erstellt am: **17.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-235610>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Rapports da las uniuns affiliadas

Societad retorumantscha (SSR)

L'on 1990 ha la Società Retorumantscha pudü cuntinuar sia lavur in ün möd chi's das-cha qualifichar sco früttaivel.

Chomp persunal

In occasiun da sia tschantada d'utuon ha la suprastanza tschernü al documentalist da l'Institut dal DRG, a sar *Kuno Widmer* sco *redactur-assistent* e, a la piazza libra da *documentalistA*, ha pudü gnir eletta, duonna *Ines Gartmann*. – Nus gratulain.

Als 2 december 1990 han ils duos cheuredactuors emeritats dal Dicziunari Rumantsch Grischun, sar *dr. h.c. Andrea Schorta* e sar *prof. dr. Alexi Decurtins* pudü tour incunter l'undrentscha dal *doctor honoris causa*. Il dr. h.c. Andrea Schorta es gnü undrà da l'Università da Puntina, il prof. dr. Alexi Decurtins da l'Università da Berna. L'undrentscha da las duos persunalitats scientificas e da lur operusità bütta üna glüsch amiaivla eir sül Institut scientific dal Dicziunari Rumantsch Grischun, sün sia actività e sülla qualità da sia lavur. Nus vain gratulà ed ingrazchà da cour als duos onurats.

Il plaschair cha nus vain gnü es gnü tschunc dandettamaing desch dis plü tard tras la nouva dal decess inaspettà dal dr. h.c. Andrea Schorta. Nus ans algordain – grats – da tuot quai ch'el ha prestà pel Dicziunari Rumantsch Grischun, pel Institut dal DRG e per la Società Retorumantscha e til tgnaran in buna memoria (vair eir necrolog i'l tom 104 da las Annalas da la Società Retorumantscha).

Pro la redacziun da las Annalas vain nus malavita stuvü tour incunter la demischiun dal redactur sursilvan *dr. Cristian Collenberg*, Cuaira/Cumbel, chi ha chürà la part sursilvana daspö il 1982 cun sapchüda e cun bun man. Nus til ingrazchain da cour per seis impegn.

Lavur scientifica e contacts

Dal rapport dal cheuredactur, *dr. Felix Giger*, resorta cha la lavur da redacziun e da publicaziun proceda tenor plan e cha la collavur

da l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun vi dal proget dal BREW (Bündnerromanisches Etymologisches Wörterbuch) maina a buns resultats. Tant la squadra da redacziun a Turi, suot la guida dal *prof. dr. Hans Stricker* sco eir il cusgliader a l'Institut dal DRG, il *prof. dr. Alexi Decurtins*, s'expriman in möd positiv.

In occasiun da la radunanza generala ha il vicepresident da la Società Retorumantscha, il *dr. Arnold Spescha*, referi sur da seis proceder e sur da sias experienzas in connex culla concepziun, cull'elavuraziun e culla redacziun da sia Grammatica sursilvana (Arnold Spescha, Grammatica sursilvana, Casa editura per mieds d'instrucziun, Cuera 1989, 700 p.). Sco chi ha muossà la discussiun ha il referat dat üna blerüra d'impuls. Interessant es stat impustüt il fat chi s'ha vis chi'd es indichà da's far impissamaints sur d'üna politica da perscrutaziun e da scolaziun adattada als bsögns da la chüra da la lingua i'l minchadi ed in scoula.

La Societad per la prescrutaziun da la cultura grischuna ha invidà a la suprastanza da la Società Retorumantscha da propuoner ün rapreschantant da la SRR chi fess part da la suprastanza da la SPCG. La SRR es da l'avis cha'l contact chi po resortir da quista commembranza possa esser üna buna basa per coordinar la perscrutaziun sül chomp da las ciencias umanas in Grischun.

Publicaziuns

Dürant il temp da rapport es cumparü il fascicul 114 dal Dicziunari Rumantsch Grischun.

Il tom 103 da las Annalas cuntegna – sco seis antecessuors – ün'intera troppa d'articels interessants sur da lingua, istorgia ed istorgia da cultura.

Eir la collecziun da la Romanica Retica es gnüda amplifichada, dal rest fingià dal 1989, cul tom ses. I's tratta da la publicaziun da la lavur da Wolfgang Eichenhofer, Diachronie des betonten Vokalismus im Bündnerromanischen seit dem Vulgärlatein.

Jachen Curdin Arquint, president

Suprastanza SRR

President	Jachen Curdin Arquint, Cuaira
Vicepresident	Arnold Spescha, Cuaira
Chaschiera	Genoveva Arquisch Seger, Vaduz
Actuara	Anna Alice Dazzi Gross, Cuaira
Flurin Darms, Domat/Ems	Gion Arthur Manetsch, Domat/Ems
Rest Luis Deplazes, Rabius	Jon Mathieu, Cuaira
Jost Falett, Bever	Chasper Pult, Cuaira
Cristian Joos, Cuaira	Stefan Sonder, Cuaira
Revisuors da quint	Robert Capaul, Cuaira; Chasper Stupan, Cuaira
Institut dal DRG	Felix Giger, Cuaira; Carli Tomaschett, Cuaira; Annatina Secchi, Cuaira; Kuno Widmer, Cuaira; Ines Gartmann, Cuaira; Alexa Arquisch, Cuaira
Redacziun Annalas	Cristian Collenberg, Cuaira Gion Gaudenz, Puntraschigna

Romania

Radunonza da delegai 1988/89

Il 16 da december ha giu liug a Vignogn la radunonza da delegai 1989. Per quella vein nus giu tarmess 156 invits, 114 a delegai(das) e 44 a hosps. La gliesta da presenza muossa ina participaziun da 51 delegai(das) e 12 hosps.

Ina meglia participaziun fuss giavischeivla.

Suprastonza, cussegl e secziuns

Per sias siat sedutas da **suprastonza** ein ual tons loghens vegni tscharni: Sagogn, Trun, Glion, Valgronda, Cumbel, Rueun, Sedrun e Schluein. Era uonn astgein nus constatar, che nies representant ella suprastonza dalla Ligia Romontscha, Giusep Capaul, sco era nies collavuratur regiunal, Carli Scherrer, han assistiu a tuttas nossas sentupadas.

Duas gadas ei il **cussegl dalla Romania** seconferius a Laax ed a Domat. Il cussegl consista dalla suprastonza, da nies representant ella suprastonza dalla LR, da nies collavuratur regiunal e da nos collavuratur subregiunals. Sco hosp ha assistiu ad omisdus sedutas Arnold Spescha, il suppleant da nies representant ella suprastonza dalla LR. Duront quellus duas sedutas ha il cussegl priu enconuschientscha dil rapport final dalla gruppa da lavur Stapferhaus arisguard la Quotidiana, gasetta romontscha dil di ed elaborau nossa risposta ella procedura da consultaziun concernenta, instradada dalla Ligia Romontscha. All'entschatta dalla emprema sentupada han Toni Cantieni, parsura dalla gruppa da lavur Stapferhaus, e Pius Condrau dalla Gasetta Romontscha informau nus. Il cussegl dalla Romania ha susteniu la realisaziun dalla Quotidiana tenor las propostas dalla gruppa Stapferhaus. Era ha la Romania priu cun satisfacziun notizia che il cussegl dalla LR ha tscharniu unanimamein Giusep Capaul sco meinaproject dalla gasetta romontscha dil di. La Romania ha delegau translatader cantunal Ignaz Cathomen, Falera, sco commember dalla cumissiun accumpignonta per quei project.

La Gasetta Romontscha ed il Radio Romontsch han rapportau cuortamein sur dil decuors da quellus sedutas.

La **Ligia Romontscha** ha giu sias duas **radunonzas da delegai(das)** a Cuera ed a Casti. La Romania ei stada representada cun 19, respectivamein 13 delegai(das).

Plinavon ha la LR envidau a 4 sedutas dil **cussegl dalla Ligia Romontscha**, a duas sentupadas ordinarias ed a duas extraordinarias per discutir e prender decisiuns en connex cullas finanzas dalla LR e culla grappa da cussegliaziun per il project «Gasetta dil di». Il parsura dalla Romania ed il representant da quella ella suprastanza dalla LR han priu part da tut quellas sedutas.

Il parsura ha representau la Romania a caschun da pliras occurrenzas.

Romania e Renania

Sedutas communablas dallas duas suprastanzas ha ei buca dau uonn. La cumissiun communabla dallas duas uniuns ei s'entupada ina gada per dilucidar la damonda «Tenor tgei criteri savessen vegnir circumscrets els statuts ils territoris d'acziun dallas duas uniuns egl intschess da Sur- e Sutselva». Il rapport final da quella grappa da lavur ei aunc pendants.

Il cudisch **Uaul grond** da Rico Tambornino cun illustraziuns da Barbara Fontana, cumparius da cuort, ei vegnius edius da cuminonza.

Il parsura dalla Renania ha assistiu a nossa radunonza da delegai(das) dil december 1989 a Vignogn e la vice-parsura dalla Romania alla radunonza generala dalla Renania dil mars 1990 a Vuorz.

Ediziuns

Il fevrer d'uonn ei cumparius il **Nies Tschespet** nr. 61. Siu tetel «Tandem» ei significativs per siu cuntegn, screts dils dus scribents, Silvio Camenisch ed Arnold Spescha. In grond diember d'interessents ha assistiu alla presentaziun da quell'ovra, ils 25 da fevrer a Rueun. La viva discussiun ha documentau grond interess per quei cudisch. Per l'emprema gada ei il Nies Tschespet vegnius redigius da Silvio Camenisch. Igl ei segiramein stau endretg da dar suatientscha a siu giavisch da midar la cuviarta. Quella resta verda, ei denton surtratga d'ina teila glin. cun quella ediziun dat il niev redactur caparra per ina buna cuntinuaziun dall «Retscha verda».

Gia il mars ei igl **Ischi**, annada 74, nr. 1, 1989, cumparius. El semeglia insumma buca ses antecessurs. Tut ei niev, siu vestgiu, siu format, siu concept e l'entira presentaziun. El ei vegnius creaus da glied giuvna cun novas ideas, porta denton contribuziuns da giuven e vegl, in sper l'auter. El cudisch ei presentada ina grafica dil pictur Reto Cavigelli da Siat. Quella ei era vegnida edida en 50 exemplars ed offerida ad interessentas ed interessents. Ei vegn cuntinua cun quella cumbinaziun da cudisch e grafica. Cumpradras e cumpraders vegnan en in per onns buca mo a disponer dalla retscha digl Ischi, mobein era d'in tagl atras la grafica grischuna. Il redactor, Gieri Venzin da Tujetsch a Cuera, ha demussau curascha ughegiond da far enzatgei resch niev e buca usitau en nossa regiun. Ed el ha gudignau e mereta nossa reconuschientscha e nies sincer Dieus paghi.

Pia ein nos dus organs ufficials puspei cumpari. Els han anflau buna accoglientscha ed ein vegni presentai beinvulent ton ella pressa sco da radio e televisiun.

Ils sis da matg vein nus astgau presentar a Sedrun il tom da poesias da nies commember d'honor, Vic Hendry. Las poesias el **Paun cucu** ein accumpignadas da bialas illustraziuns dil pictur Gieri Schmed da Trun. La pressa ha rapportau. In retardament ella producziun dil Nies Tschespet ha fiers nies calender d'ediziuns tut indentergliauter. Lu ei aunc cumparius, il medem temps, in cudisch ella Casa editura Desertina. Quater cudischs romontschs enteifer in aschi cuort temps ei da memia. Donn ch'ei reussescha buca da coordinar las ediziuns romontschas.

Il ferm sustegn finanziel dalla vischnaunca, d'uniuns, d'instituziuns, da fatschentas e da singulas personas, oravontut da Trun, han lubiad edir las **Monas en iral** d'Alfons Vinzens da Trun. Cun plascher vein nus presentau quell'ovra ils 12 d'october, cuort suenter il 75avel anniversari digl autur, a Trun. La populaziun da Trun ei vegnida en roschas a quella serada romontscha. Il Chor viril, ina classa da scola ed in chor ad hoc han collavurau, gratulau e demussau lur engraziament a lur sribent e poet local. Reconuschientscha han era las illustraziuns da Martin Mathiuet racaltgau.

Il cudisch **Uaul grond** da Rico Tambornino, illustraus da Barbara Fontana, ei preparaus per l'ediziun, ei denton cumparius e presentaus suenter la redacziun da quei rapport.

Per la retscha da Toni Halter ei il **Cavalè della Greina** (coediziun cun Desertina) preparaus per l'ediziun. Mo la finanziaziun ei aunc buca segirada.

Edir cudischs ei senza dubi ina biala ed impurtonta incarica che pretenda denton lavur e finanzas. Uonn eis ei quasi stau da memia, oravontut per nossa cassa.

Scuntrada e Formaziun Surselva

Ils quater da schaner ha giu liug a Glion ina seduta da representants dalla Scuntrada e Formaziun Surselva, dalla Scola professiunala Surselva e dalla Scola mercantila Surselva. Nies parsura ei era staus presents. Il scopo da quella sentupada ei stau da coordinar las differentas purschidas da cuors.

Era il 5. rapport annual, 1989/90, documentescha la gronda ed impurtonta lavur che vegn prestada el ravugl da quella organisaziun. Il rapport ei publicaus parzialmein en quella brochura.

Center dalla Romania

En nies center a Trun regia in viv cunfar. Biaras Romontschas e biars Romontschs visetan nies collavuratur regiunal Carli Scherrer ni nossa collavuratura en pensum parzial, dunna Celina Hosang-Vinzens, e damondan cussegl ni cumpran cudischs. Scolasts fan visetas cun lur classas. Ch'ei secontinueschi!

Ils davos onns ei semussau claramein che nus stuein reorganisar la vendita da cudischs etc. Perquei ven nus era fatg sez la vendita dalla cassetta e dis-chetta Schibettas, digl Ischi, dil Paun cucu e dallas Monas en iral. Nus vegnin era a surprender la vendita dil Nies Tschespet.

Acutalmein empruein nus da recaltgar ils daners necessaris per cumprar in computer che rendess buns survetschs ton a nies collavuratur regiunal (colligiazium cul post da lungatg dalla LR) sco a nossa collavuratura (vendita da cudischs).

Cull'architecta dalla renovaziun dil Museum a Trun (Cuort Ligia

Grischa) essan nus seconferi pliras gadas per planisar ed organisar nossa dimora definitiva en quei baghetg. La gruppa da lavur, il parsura dalla Romania, Carli Scherrer, representant a Trun e Norbert Berther per damondas da biblioteca, accumpognan quei project.

Autras acziuns

Da nossa davosa radunonza da delegai veis Vus incaricau la suprastonza da proponer alla Ligia Romontscha da crear ina **cumissiun consultativa per l'applicaziun dil rumantsch grischun**. Quella proposta vein nus sutamess alla LR gia ils 28 da december 1989. La LR ha supplicau las uniuns affiliadas da comunicar co ellas vesan quella cumissiun. Quei ei succediu e quella caussa ei tractandada per la seduta dil cussegl dalla LR dils 24 d'october 1990. (Datum suenter la redacziun da quei rapport.)

Onn veis Vus era acceptau la proposta da Rest Luis Deplazes da surdar allas universitads cun professuras romontschas l'incumbensa **d'intercurir la situaziun da glied da lungatg jester ch'ei secasada en loghens romontschs**. Ina damonda concernenta vein nus tarmess allas universitads da Genevra, Fribourg, Lausanne, Neuchâtel, Berna, Turitg e Basilea. In resun positiv vein nus dalla universitad da Fribourg.

Ensemen cul Cerchel cultural Laax vein nus presentau onn, ils 10 da december a Laax las **Schibettas** dallas soras Scherrer. Al concert festiv e bein gartegiau ella baselgia da Laax ei la part hilarica el hotel Riva a Laax suandada. Nus engraziein era en quei liug als exponents dil Cerchel cultural Laax (ina secziun dalla Romania).

A caschun da nossa seduta da suprastonza dil settember a Sedrun vein nus discutau davart la «**Fatscha dil vitg en Tujetsch**» cun representants da quella vischnaunca. Quella sentupada ha lubiu a nus d'intervegnir veramein dils pertuccai sur dils problems d'inscripziuns publicas e privatas. L'acziun da Sedrun, ina campagna da sensibilisaziun e la presentaziun da bunas inscripziuns e dallas tablas concernentas avon maun en ina vetrina sa era valer per autras vischnauncas.

Nuncattond in datum adettau vein nus danovamein stuiu renunziar a noss'acziun «Economia e cultura» schegie che las preparativas eran instradadas. Nus deplorin!

Susteniments finanzials

havein nus concediu:

- alla Casa Desertina Mustér (O Dieus pertgiri!)
- alla Uniun da giuventetgna da Lumbrein (scartira giubilara)
- alla Uniun culturala da Trun (platta Trun)
- alla Uniun da teater da Trun (Ussa contan ei puspei)
- alla gruppa da teater dalla Cadi (Tredischin)

In memoriam

Cuort avon Nadal 1989 ei inspectur Leo Bundi, Glion, spartius ella vegliadetgna da biabein 77 onns. Suenter studis al Seminari ed alla universitad ha el dau scola primara e secundara en plirs vitgs sursilvans. Naven da 1954 tochen 1977 eis el staus inspectur da scola dil district Reinanteriur/Glogn (Surselva). Quei uffeci ha el ademplier cun distincziun tochen tier la pensiun. Cant e musica han fascinau el. Sefatgs meriteivels eis el oravontut – sco commember e parsura dalla Cumissiun corrispundenta – per la ediziun da buns mieds d'instrucziun per nossas scolas.

Malgrad siu vast engaschi public ha Leo Bundi manteniu siu bien humor.

Nunspitgadamein ei morts la sera da Buania sogns Retgs a Tavau dr. Kaspar Jörger ella vegliadetgna da mo 66 onns. Kaspar Jörger, burgheis da Domat, era in Gualser romontsch. Sia provegnientscha «oriunda» dalla Val Sogn Pieder e siu vitg nativ, Domat, han schau crescher en el duas olmas, quella dils Gualsers e quella dils Romontschs. Sia entira veta eis el staus fideivels ed ha el tgirau duas culturas, quella dils Gualsers sco quella dils Romontschs. A Tavau, ella val dils Gualsers sesenteva el da casa. Mo adina ha el demussau e dau perdetga ch'el era in fervent Romontsch ch'ins entupava savens en cercels romontschs e che sesenteva era leu tuttavia bein. Per sia lavur ha la Regenza grischuna undrau el igl onn 1986 cun in premi da renconuschientscha.

Mistral **Theofil Schmid, Sedrun**, ha priu cumiau il zercladur vargau da nus per adina cun 77 onns. Absolvida ina solida scolaziun mercantila e scolastica, semetta el en survetsch da scola, vischnaunca,

cumin ed economia. Duront onns d'in progress considerabel, ch'el favorisescha fetg, eis el president communal da Tujetsch ed era parsura dalla pleiv. Da 1971 – 1975 ei Theofil Schmid mistral dalla Cadi. Sias intervenziuns el Cussegl grond han success. Era alla cultura dil vitg ha el surviu. Alla Romania eis el staus gideivels da romontschar la fatscha dalla vischnaunca da Tujetsch. Il preziau defunct ei sefatgs zun meriteivels per sia Val e nossa regiun.

Il davos da settember ei **Paul Duff, Sumvitg/Cuera**, ius tut anetgamein tier Niessegner ella vegliadetgna da 78 onns. Sumvitg e Cuera ein stai ils loghens da sia veta e siu operar. Duront buca meins che 30 onns eis el staus ad alp. 1958 banduna el mo nuidis siu carezau Sumvitg per secasar a Cuera e survir leu als officiers dalla scola da recruts. Sper sias professiuns ei Paul Duff era s'occupaus da prosa e poesia. Biars poems, gratulaziuns e necrologs ha el publicau ella Gasetta Romontscha. 1976 ei ina collecziun da sias ovras cumparida ellas Ediziuns dalla Revista Retoromontscha sut il tetel: «Per trutgs e sendas» ch'el ha era ual illustrau.

Engraziament

Uonn han nossas differentas ediziuns e las damondas en connex culla realisaziun d'ina gasetta dil di occupau nus oravontut. Nus essan sestentai da far il pusseivel tenor saver e puder.

Per mei sco parsura eis ei zun impurtont da ver bunas relaziuns cun mia consuprastonta e cun mes consuprastonts. Ed jeu astgel sincerar, en suprastonza vein nus bein discutau e debattiu, mo adina anflau in consens quasi unanim. Quei ei impurtont per continuar la lavur. Perquei admittel jeu ad els, inclus nies representant ella suprastonza dalla LR e nies collavuratur regiunal e nos collaboraturs subregiunals miu grond e sincer Dieus paghi.

Nus Romontschs essan buca quels da gronds sproposits. Mo adina puspei vein nus astgau quintar cugl agid e cussegl da quel e tschel e retscheiver segns da renconuschientscha. A tut quels ch'ei segidai cun nus sin ina moda ni l'otra exprimn nus nies cordial engraziament.

Engraziel fetg era a nossa collavuratura el center a Trun, als redacturs da nos organs ufficials, als commembers da nossas gruppas da lavur ed al secretariat dalla LR che stat adina a disposiziun per plaid e cussegl.

Els seigien gie buca emblidai, tut quels che fan lur caussa en lur ravugl quotidian. Tutta lavur e stenta dalla Romania e da sia suprastanza ei vana sch'il singul ei buca pertscharts da siu lungatg e da sia cultura e trai las consequenzas necessarias.

Gion Tumasch Deplazes, parsura

Rapport dil collaboratur regional

Romania e Ligia Romontscha pretendan omisduas in rapport annual dil collaboratur regional. En miu rapport pigl onn 89/90 sesprov'jeu da sparter mias activitads per incumbensa dalla Romania da quellas dalla Ligia Romontscha. Silmeins ton sco pusseivel.

Per la Romania

- Sesidas da suprastonza:
il collaboratur regional assista a tuttas sesidas da suprastonza e scriva il protocol da quellas. El orientescha detagliadamein dil curriu e passau, mo era d'acziuns currentas e projects.
- «Monas en iral» d'Alfons Vinzens. Ensemen cun Victor Durschei e sur Gion Martin Pelican hei jeu preparau l'ediziun e giu quitau dils detagls. Jeu engraziell als numnai per la buna collaboraziun.
- Center dalla Romania a Trun:
Reclamas intensivass cun fegls sgulonts e rapports ella pressa han giu bien effect. Il Center ei vegnius bein enconuschents. La retscha dil «Nies Tschespet» che biars sestentan da cumplettar, giavina biars interessents en stizun. Nus havein era introduciu in survetsch da brat pil «Nies Tschespet».

Per la Ligia Romontscha

- Ils quater collaboraturs regionals seradunan mintga meins a Cuera en Casa Romontscha. Els rapporteschan, secussegljan e retscheivan directivas concretas per lur lavur ella region.
- Tgira dil teater e dil cant:
la LR cun siu post da teater promova e sustegna il teater popular ed il cant romontsch. Savens ha il collaboratur regional da cussegljar dirigents e regissurs.
Il matg 1990 han quater uniuns da teater dalla Cadi dau da cuminonza il «Tredischin» da Tista Murk. Jeu hai scret ils saults e las canzuns ed accumpignau cun mia clavinova las producziuns.

– Referats:

Savens passentan scolas dalla Bassa lur vacanzas en Surselva. Ellas tscherchan il contact cun nus Romontschs e cun nies lungatg e nossa cultura. Ei tucca da referir, informar e proveder ils hospes culla documentaziun giavischada.

Per Romania e Ligia Romontscha

– Romontschaziuns:

ussa succedan ellas plitost sporadicamein: oz cheu e damaun leu. Ei setracta d'inscripziuns publicas, pupi da fatschenta e formulars. Il temps dallas rischladas grondas ei vargaus. Quei che ei restau tudestg ei magari resistant.

Sin giavisch dalla suprastanza communal da Tujetsch vegn preparau in'exposiziun da tablas ed inscripziuns romontschas. Quella vegn exponida en ina vitrina dil vitg e duei sensibilisar la populaziun per ina fatscha dil vitg pli romontscha.

– Translaziuns:

Mintga di dat ei da translatar caussas e caussettas. Tgi s'annunzia per telefon e tgi per brev. Il collaboratur cusseglija, translatescha ed intermedijscha. Il Post da lungatg dalla LR fa buns survetschs.

– Venditga da cudischs:

la purschida da cudischs dalla LR e dalla Romania ei exponida el Center. La vendita directa e la spediziun per adressa ein confidadas a nossa vendidra, dunna Celina Hosang-Vinzens. Pigl avegnir surpren la Romania era sezza la vendita e spediziun dil «Nies Tschespet».

Tochen oz fageva quei la Stampa Romontscha.

– Contacts ella regiun:

Romania e Ligia Romontscha han lur messadis. Messadis pigl um cumin, pils revendidors, pils scolasts ed officials. Il collaboratur regional ei bia sin via. Pli ch'el va e pli che sia lavur crescha.

Engraziament:

Jeu engraziel alla suprastanza dalla Romania ed alla LR per la confidanza ch'jeu gaudel ed apprezzeschel las bunas e bialas relaziuns da lavur. Era a dunna Celina el Center a Trun engraz' jeu per siu engaschi.

Carli Scherrer, collaboratur regional

Suprastonza

Parsura: Gion Tumasch Deplazes, Domat
Viceparsura: Claudia Gienal, Glion
Administratur: Giusep Giuanin Decurtins, Laax
Assessurs: sur Gion Martin Pelican, Sagogn
Remo Arpagaus, Laax
Publicaziuns: redacturs:
Ischi annual Gieri Venzin, Sedrun/Cuera
Tschespet Silvio Camenisch, Rueun/Domat

Uniun dals Grischs (UdG)

Tschantadas

La suprastanza ha trattà ed evas var 110 tractandas in nouv tschantadas: ils 2 avuost 1989 a Latsch, ils 6 settember, ils 4 october, ils 17 november ed ils 20 december 1989 a Zernez, ils 24 schner 1990 a S-chanf, ils 24 favrer ed ils 2 mai a Zernez ed a la fin ils 28 gën 1990 a Fex.

Chesin Manella

Nossa collavuratura Ursula Willy chi maina la butia da cudeschs e da mezs auditivs es zuond activa, uschè cha la gestiun da la butia as preschainta cun ün bilantsch positiv. Insembel cun nos collavuratur Jacques Guidon ha ella realisà dals 30 avrigl als 4 mai ün'eivna «libraria ambulanta» tras l'Engiadina e la Val Müstair cun ün dret bun resultat.

Publicaziuns

1. Chalender Ladin

Il nouv redactor Nicolò Men Gaudenz da Scuol ha preschantà in october 1989 seis prüm Chalender chi ha chattà ün fich bun rimbomb pro'ls bod 4000 cumpraders.

Malgrà cha'l Chalender ans cuosta var 10.– francs il toc, til vendaina eir quist on per 7.– francs, sperond cha blera gliעד til cumpra e legia.

2. Dun da Nadal

Quist periodic annual chi cumpara ingon per l'84avla vouta vain redigi daspö 13 ons d'Anita Gordon-Steinrisser.

Malavita ha ella uossa demischiunà sco redactura. L'UdG till'ingrazcha cordialmaing per sia gronda e buna lavur a favur da nossa generaziun giuvna.

3. Otras publicaziuns

«Uorsin da glatsch, cura tuornast?», ün cudesch da pops da la chasa editura Nord-Süd, verti in puter da Nina Dazzi.

«Filomela», ün cudesch da pops da la chasa editura Nord-Süd, verti in vallader da Renata Bott.

«Michel tanter mazza e martè», ün crimi da Georges Bayard, verti dal frances in vallader da Jacques Guidon.

«Il grond Corradi», ün roman dad Oscar Peer.

«Il tunnel», ün roman da Jon Nuotclà.

«L'ambulanza linguistica», normas ortograficas ed otras reglas in puter e vallader, cumpiladas da Jacques Guidon ed ilustradas da Jürg Parli.

«Ottanta ons Chalender Ladin», ün register cumplet da tuot ils artichels e da tuot las illustraziuns da las 80 annadas, cumpletta cun ün vast register da chavazzins registrà e cumpilà da Gion Tscharner.

«Las ouvas da Men Rauch» cun var 430 paginas, chüradas da Jacques Guidon, sortiran da la stampa vers la fin da l'on o d'iviern.

«Istorgias cuortas» da scripturas e scriptuors ladins dad hoz, ramassadas da Gion Tscharner, sortiran da la stampa d'utuon.

«Tschinch cartas» in culur dal pittur ladin Andrea Robbi (1864 – 1945) cun bustas ed ün text accumpagnatoric.

4. Publicaziuns sustgnüdas

«Fastizis i'l vent», poesias da Duri Gaudenz.

«Aviöl», ün periodic per scholars, edit da la Conferenza ladina.

Üna cassetta ed üna CD dal Cor da baselgia da Müstair.

5. Oters sustegns

Cun *cudeschs* vaina sustgnü la prescoulina da Zernez e quella da S-chanf.

Cun *munaida*:

il cuors da rumantsch da la Fundaziun Planta a Samedan cun ün import ed üna garanzia da deficit;

la Fundaziun pro Guarda;

l'UdG da Silvaplana per ün'acziun speciala;
la gruppa dal «Chasperet ambulant» ed ils cuors da rumantsch da
stà a Scuol cun üna garanzia da deficit.

Sustegns finanzials a l'UdG

La Fundaziun *Biblioteca engiadinaisa* ha darcheu sustgnü l'ediziun
da duos cudeschs da pops cun 6400.– francs. Ün grazcha fich a
quista fundaziun, sco eir a seis parsura, sar Otto Largiadèr.

Eir quist on ans han sustgnüts ils *cumüns politics* da nos territori
cun bels imports. L'UdG ingrazcha eir als cumüns per lur sustegn.

Drets d'autuors

Scha l'UdG edischa manuscrits, schi vegnan dad uossa in via
remunerats autuors cun –.40 francs la lingia a var 50 tips. L'UdG as
resalva il dret da reedir talas publicaziuns. L'autur ha il dret da
publichar pitschens insajs i'ls mezs publics sco eir da preleger;
remuneraziuns chi and resultan, sun da l'autur.

Ediziuns privatas da mincha gener sustegna l'UdG cun 10% dals
cuosts da stampa, excl. ils litos. Ils autuors sun in dovair da dar
desch exemplars da cumprouva a l'UdG.

Cuors

L'UdG ha organisà eir quist on ün *cuors per chanzlists* cumünals
chi ha gnü ün bun resun. A l'organisatur Jacques Guidon sco eir als
collavuratuors da quist cuors, rav. Jachen Ulrich Gaudenz, Jon
Stupan e Tumasch Peer, ingrazchaina cordialmaing.

L'UdG ed il Fögl Ladin han sport ün *cuors per schurnalists e
correspundents* chi ha gnü lö als 4 november 1989 a S-chanf.

Per la seguonda vouta ha organisà l'UdG insembel cun la Società
da trafic da Scuol ün *cuors intensiv da vallader* per indigens ed esters.
39 persunas and han profità dals 30 lügl als 4 avuost 1990. Il cuors
es gnü pardert e manà da Jacques Guidon. Sco magisters s'han
ingaschats: Gion Filli, Mariachatrina Gisep-Hofmann, Manuela Gross,

Evelina Lehner-Keller, Jürg Parli e Liliane Poschung. Grazcha fich a tuots.

Economia publica

Il 1. settember 1989 ha gnü lö a Zernez üna dieta davart la tematica «Alternativas i'l turissem e alternativs pussiblas al turissem in nossas regiuns», üna dieta organisada da Jacques Guidon.

La Quotidiana

L'UdG es in princip per sustgnair l'idea da vulair realisar üna gazetta rumantscha da mincha di e quai malgrà las bleras difficultats chi darà in regard.

L'UdG ha in tuotta prescha tschernü duos commembers per la cumischiun da stüdi per üna Quotidiana da la Lia Rumantscha; i sun quai:

dr. Nuot Saratz e grondcusglier Jon Peider Lemm. La Lia Rumantscha ans ha impromiss in scrit cha üna eventuala realisaziun da la Quotidiana nu metta in dumonda las plazzas existentas da lavur in nossa regiun, a l'incuntrari cha talas plazzas gnian in mincha cas augmantadas.

Consultaziun davart la revisiun da l'artichel 116 da la Constituziun federala (CF)

La suprastanza s'ha occupada manüdamaing da quista tematica. In üna tschantada speciala ha Romedi Arquint, adjunct pro la Confederaziun giò Berna, referi sur da l'intenziun dal nouv art. 116.

L'UdG ha tut t.o. la posiziun seguainta: Nus confermain cha l'applicaziun dal princip territorial da fin qua nu satisfaiva. Applicchè in möd indisferenzchè e rigid nu serva quist princip als bsögns da noss dis. A tuottavia na a quels da la minorità rumantscha.

In mincha cas sto'l gnir fixà in möd strict e precis aint illa Constituziun, causa ch'el po esser ün bun instrumaint per la protecziun da las linguas periclitadas. I sta a las instanzas chantunals e federalas da sviluppar criteris per circumscriber «adequatamaing» ils territoris da las linguas periclitadas. Il princip territorial sto gnir fixà a favur da tals aint illa CF.

La regalziun da las linguas ufficialas sto gnir fatta in üna ledscha.

Nus proponin t.o. las seguintas masüras:

- a) promoziun dals mediums da massa: radio, televisiun, pressa (quotidiana);
- b) intervenziun da la Confederaziun pro'l Chantun Grischun per quai chi riguarda l'adöver da las subvenziuns federalas a favur dal rumantsch e la legislaziun.
- c) intervenziun pro l'Uffizi federal per l'industria, per la mansteranza e per la lavur (UFIML/BIGA) a favur da l'instrucziun da rumantsch illas scoulas professiunalas e medias: instrucziun da rumantsch e preparaziun dals mezs bsögnaivels.
- d) Las plazzas da lavur da la Confederaziun e dal Chantun ston gnir occupadas da persunas chi discuorran la lingua dal lö. Scha quai – resguardond il princip da qualificaziun eguala – nu po gnir realisà, schi sto la persuna tschernüda gnir obliada d'imprender la lingua dal lö.
- e) Inscriziun da fabricats e d'implants i'l territori rumantsch ston gnir fattas illa lingua dal lö o, eventualmaing in rumantsch grischun.

A regard las duos variantas in questiu per la formulaziun da l'art. 116:

Daspö cha las duos variantas gnaran cumbinadas objectain nus uschè:

A tuottavia pretendain nus ch'al rumantsch figürescha insembel cun las otras trais linguas svizras sco lingua naziunala/ufficiala. Il rumantsch es bainschi üna lingua minoritara, mo ella nun es a regard valur mindra co tschellas. Da noss dis gniss üna simila exclusiun interpretada sco discriminaziun. Scha'ls Rumantschs acceptessan eir in avegnir ün'enumeraziun da las linguas naziunalas/federalas chi nun includiss lur lingua, schi füss quai lamentabel. I's pudess lura crajer ch'els as saintan in fat inferiurs als oters. La Confederaziun dess lura reglar (sco previs in II/4) l'adöver da las differentas linguas naziunalas/ufficialas illa conversaziun culs chantuns e lur abitants per mez da ledschas. In quel lö faran ils Rumantschs lur pretaisas chi demuossaran ün san inclet per relaziuns e relativitats. La garanzia da la libertà da la lingua sto gnir considerata in connex cul princip territorial e sto pudair gnir interpretada a favur da las linguas periclitadas, scha quai es insomma pussibel, daspö cha quella es ün dret incontestabel da l'uman.

Cumischiuns

La cumischiun *Scoulina e prescoulina* ha üna incumbenza permanenta. La Lia Rumantscha, l'UdG e surtuot ün pêr cumüns han impuondü ün bel import, pajond las bleras lecziuns supplementaras per surleivgiar l'integraziun d'uffants dad otras linguas in nossas scoulinas e scoulas. Ün grazcha fich va eir a tuot las muossadras ladinas chi as dan gronda fadia pel rumantsch in scoulina. President da quista cumischiun es Jon Domenic Parolini.

Ils *cuors da muossadras* vegnan organisats da l'UdG per incumbenza dal departamaint chantunal d'educaziun. Il cuors da l'on passà es excepziunalmaing gnü realisà da l'Uffizi chantunal per scolaziun da magisters.

Eir la cumischiun *Assimilaziun da scolars e da lur genituors* lavura permanentamaing. Malavita nun esa reuschi da chattar ün magister ambulat sco previs. L'UdG spera tantüna da pudair spordscher lecziuns d'assimilaziun d'urant l'on scolastic 1990/91.

Per furtüna s'ingaschan noss magisters per nossa lingua, quai chi tils cuosta bler temp liber; ün grazcha fichun ad els tuots. Presidenta da quista cumischiun es Nina Dazzi.

Dicziunaris

L'UdG beneventescha cha la Lia Rumantscha vuol realisar dicziunaris pratics moderns i'ls differents idioms. In mai 1990 vaina miss in concorrenza la piazza d'ün redatur per quist dicziunari. Da duos persunas chi han muossà interess per quista lavur, ha üna darcheu retrat sia candidatura d'urant il mais da gün. L'UdG ha elet sco redatur per quist dicziunari a Dumenic Andry; il contrat da lavur e divers detagls ston amo gnir reglats ant co ch'el cumainza cun la lavur.

Quist dicziunari pratic, quai ha l'UdG intunà repetidamaing invers la Lia Rumantscha, nu das-cha esser üna s-chüsa per nu realisar üna reediziun cumplettamaing revaisa da noss dicziunaris existents (Peer e Bezzola/Tönjachen).

Antiquariat

L'UdG cumpra, venda e baratta cudeschs ed otras publicaziuns rumantschas. S'inclegia cha l'UdG accepta da regal eir cudeschs

rumantschs e davart il rumantsch; in quel cas van quists in nossa biblioteca chi as rechatta aint illa chasa Alossai a Zernez.

As mettai in contact cul parsura da l'UdG o cul collavuratur regional.

Büro da plazzamaint

Daspö dudesch ons ramassa Domenic Gisep di per di inserats da plazzas vacantas in Engiadina e Val Müstair. Quistas glistas pon gnir publicadas gratuitamaing i'l Chardun. Ün grazcha fich a Domenic Gisep.

Plazzas da lavur e'l rumantsch

L'UdG, l'organisaziun per la chüra da territori, da lingua e cultura rumantscha in Engiadina e Val Müstair, ha exprimi in üna charta a sgr. Heinz Wandeler, pres. da la cumischiun dal Parc Naziunal, a sgr. Flavio Cotti, cusglier federal e a sgr. Luzi Bärtsch, cusglier guvernativ, sia dischillusiun a regard il möd da tscherna dal nouv directur dal Parc naziunal. Cun quista protesta nun ha l'UdG vulgü metter in dumonda la persunalità e las qualificaziuns dal candidat elet, mobain render attent a la Confederaziun ch'ella agischa inconsequentamaing, sch'ella, dad üna vart, sustegna il rumantsch, mo da l'otra vart nu pussibiltescha a Rumantschs d'occupar plazzas da cader in terra rumantscha.

Quista critica vala, s'inclegia, na be per la confederaziun, dimpersai per tuot las autoritats politicas, instituziuns e gestiuns chi agischan similamaing.

Program da correctura per computers

L'UdG es intenziunada da realisar plü svelt pussibel ün programm pel computer chi permettarà da correger mincha text puter o vallader. Quist program servirà sainza dubi a tuot la magistraglia, a tuot la masteranza, a las chanzlias cumünalas e regionalas ed a mincha persuna chi scriva rumantsch.

Secziuns localas da l'UdG

Bleras secziuns cun lur cuvis a la testa sun stattas l'on scuors fich activas; pensain als blers buns teaters giovats l'inviern passà in terra ladina ed a las «festettas ladinass».

Fich activa cun üna pruna da referats e sairadas es statta la secziun da Cuaira e lura eir la secziun da Silvaplauna chi edischa mincha mais üna gazettina locala.

Ün cumpliment ed ün grazcha fich a tuot quels chi s'han ingaschats in üna maniera o l'otra per nossa lingua.

In memoria

L'on scuors sun morts duos personas cun gronds merits per l'UdG e seis movimaint (mera ils necrologs aint il Chalender Ladin 1991).

I sun quai:

Töna Schmid da Sent, anteriur inspectur scolastic e sperapro redactur dal Chalender Ladin d'ürant 44 ons. Sar Töna nun es stat be redactur, el ha eir scrit tuot quels ons schurmas e schurmas d'artichels pel Chalender. Sia specialità d'eira impustüt l'istorgia locala.

Clara Stupan-Keller, administradura da l'UdG d'ürant 21 ons. Duonna Clara ha miss in strada la libreria i'l Chesin Manella e propagà la litteratura ladina da maniera instancabla.

Sar Töna e duonna Clara d'eiran commembers onuraris da l'UdG. Nus tils tgnain in buna e pia memoria.

Gion Tscharner, parsura

Rapport dal collavuratur regiunal

Davo ün pêr ons d'uffizi sun tschertas incumbenzas dvantadas per uschedir tradiziunalas, q.v.d. chi's repetan adüna darcheu, bainschi cun plü o main grondas variaziuns. Tuottüna nu's poja discuorrer da lavuors da rutina.

Il pais chi'd es da dar a las prioritats variescha però d'on in on. Id es difficil d'eruir la fila da las prioritats, già cha – insè – tuot es urgiaint.

Eu n'ha frequentà la gronda part da las tschantadas da la supra-

stanza da l'UdG (cun vusch consultativa), orientà la suprastanza davart mi'attività e tut incunter incumbenzas.

Scoula

- Scoulinas: Il cuors tradiziunal da rumantsch per mussadras ha gnü lö als 9 da november a Zernez. Trattà es gnü il tema «Dramatisar per l'adöver in scoulina».
- Rumantsch in scoula a San Murezzan:
Eu n'ha tut part a las tschantadas da la Cumischiun per l'instrucziun da rumantsch illa scoula a San Murezzan (intant ha quella cumanzà), ed insembel cul inspecter scolastic, sar Claudio Gustin, n'haja fat visitas in scoula e pudü m'atschertar cha l'instrucziun es buna ed imprometta bain. Nus vain eir fat propostas in scrit per ün'instrucziun accumpognanta, q.v.d. per l'instrucziun da stretta patria.
- Scoula commerciala: A chaschun dals examens finals n'haja funcziunà sco examinatur e sco expert.

Scoulaziun da creschiüts

In plüssas tschantadas ha la suprastanza da la SFL, da la quala eu sun president, pardert la restructuraziun a man d'ün nouv organigram e da novs tschantamaints.

- La radunaza generala dals 27 avrigl ha lura acceptà la nouva structura, ha fat bun ils tschantamaints e tschernü ils organs executivs.
- Eu n'ha tut part sco commember a las radunanzas da la suprastanza centrala da la AUPS. (Associazion da las universitats popularas svizras). La LR vaiva surtut l'organisaziun da la prüma radunanza generala da l'AUPS in Grischun. Quella ha gnü lö als 24/25 nov. 90 a Cuoir. Il suotsegnà es stat la persuna da contact tanter la LR e la suprastanza centrala da l'AUPS. Eir l'organisaziun d'ün cuors per manaders da cuors davart «Creatività» m'ha dat vaira bler da far.
- Ils cuors d'assimilaziun chi vegnan organisats dals cuvis in collavuraziun cun la SFL in bliers cumüns han ün vaira bun esit.
- Il cuors annual da rumantsch per chanzlists e pels nuders da circul e dad organisaziuns regionalas ha gnü lö als 9 december 90.

- Il seguond cuors intensiv da rumantsch a Scuol (30 lügl fin 4 avuost 90) arrandschà da l'UdG ed organisà insembel cun la Società da cura da Scuol ha gnü ün bun success. Ün terz dals partecipants d'eiran indigens.

Contact direct culs cumüns:

Eu n'ha tscherchà il contact cun autoritats cumünalas e sun gnü a pled illas radunanzas cumünalas dals seguaints lös: Tschlin, Lavin. OTRAS autoritats cumünalas m'han miss in vista da pudair referir in lur radunanzas.

Rumantschaziuns:

Causa ch'eu nu riv da m'occupar eir da quist problem, n'haja stuvü delegar quist'incumbenza a la cumischiun per rumantschaziuns.

Scha'l rumantsch nu vain resguardà in ün o tschel lö, schi m'intermetta adüna darcheu, in scrit ed a bocca.

Contacts cun otras minoritats:

Ils contacts sun stats limitats plüchöntschi a contacts privats co d'uffizi.

Qua e là fetscha da guida per gruppas da Ladins da las Dolomitas chi vegnan a far visita in Terra ladina, ma en tils orientesch in quellas occasiuns eir davart l'intera Rumantschia.

Ediziuns:

Preparaziun da manuscrits per la stampa, istanzas per subvenziuns, trattativas cun stamparias, correcturas da manuscrits e da binderas da stampa. Derasaziun da las ediziuns in collavuraziun cun l'administraziun, recensius. Servezzan da traducziun.

La «Libreria ambulanta» chi'd es statta in viadi dals 30 avrigl fin als 5 mai 90 ha gnü ün bun esit.

In october n'haja glivrà da cumpilar «l'Ambulanza linguistica».

Teater:

Intimà da giovar a teater. Agüd pro la tscherna da tocs. Schi'd es stat mez e pussibel suna stat a las rapreschantaziuns i'l intsches ladin.

Cooperà pro la fundaziun da la «Tribüna valladra» chi prevezza da rapreschantar dal 92 ün gö liber.

Bibliotecas popularas:

La reuniun annuala da las bibliotecaras e dals bibliotecars es quist on crodada oura.

Ulteriuras activitats:

- Cusgliader in dumondas da cultura in general: Collavuraziun culs Amis da l'art d'EB e culla Chasa Jaura, Valchava; visita ad exposiziuns e concerts.
- Trattativas cun ün pêr respunsabels da la Televisiun rumantscha concernent la realisaziun dal film televisiv «L'ierta retorumscha».
- Eu n'ha frequentà ün cuors da suggestopedia ed ün cuors da rumantsch grischun.
- Act da preschentscha pro'l «Bücherexpress» a Samedan (19 nov.)
- Güdà ad intretschar ün contact culla Sezione di Poschiavo da la PGI. Inscunter als 14 gün 90 a Poschiavo.
- Referats e votums per conferenzas da magisters e classas da scoula da la Bassa.
Referats plü extais, p.ex. al Congress IDI a Gluorn (13/14 sett. 90)
- «Die Retorumschia» – ed al Forum turistic a Scuol (24 oct. 90)
«Il turissem e'l rumantsch o davart la dignità d'üna lingua».
- Audienzas: Audienzas a mediums da massa: schurnalists, coll. da radio e televisiun.

Jacques Guidon, collavuratur regiunal

Suprastanza

Parsura:	Gion Tschärner, Zernez
Vice-parsura:	Nina Dazzi, Zuoz
Actuar:	Renata Bott, Tschierv
Chesin Manella:	Attilio Bivetti, Segl
Assessur:	Jon Domenic Parolini, Scuol/Cuira
Suppleants:	Maria Sedlacek-Luppi, Sent, chaschiera Jürg Zappa, S-chanf
Publicaziuns:	Chalender Ladin, Il Dun da Nadal
redacturs:	Nicolò M. Gaudenz, Scuol, Anita Gordon-Steinrisser, Silvaplauna

Administraziun e deposit da litteratura:

Chesin Manella, Schlarigna: Ursula Willy, Zuoz

Renania

Ear igl on passo e la Renania vagnida cunfruntada cugl cumbat existenzial digl rumàntsch segl sieus antschies. Nus constatagn cun grànds quitos a starmaints, ca la germanisaziùn prenda egnà dinamica an las nossas vischnàncas c'e strusch ple da taner a mastregn nungir da franar cun intervenziùns antras la nosssa uniùn culturala ca dispona betga digl instrumentari politic basignevel par intervagnir da maniera adequata.

Las petgas digl mantegnamaint

Igl e betga me egn dischinterest carschaint da vasts tschearcels ve digl movimaint rumàntsch, ca nus fa starmaints, anzi ear la mancàntza da glied qualifitgeada c'e prunta da s'angaschar par sustaner igls ezs, ca fissan ànc da bùna viglia par la tgossa rumàntscha: Ascheia e'gl par exaimpel betga sto pussevel dad catar mussadras rumàntschas par las scoletas dad Andeer a da Ziràn. Partutgànt Andeer, vainsa stuieu prender an cumpra c'igl e vagnieu ligieu egnà mussadra tudestga. Partutgànt Ziràn e'gl da remartgear ca duna Helena Michael e samussada prunta da star an ufezi ànc egn'on, par c'ign tgati alura egnà mussadra rumàntscha. Nus gli eassan zund angraztgevels pigls sieus angaschi.

Ear an scoletas da la Foppa, ancorschan ign ple e ple la pressiùn da la germanisaziùn.

Partutgànt l'instrucziùn da rumàntsch an la scola da Flem, e'gl vagnieu cato egnà schliaziùn ad interim cun egnà scolasta. La Renania â sustanieu da cuminàntza cun la LR par la tearza geada egn curs da teater facultativ, do da Rita Walder, d'Alice Ardüser a d'Ines Sgier. Que curs e vagnieu frequento da 37 sculars ad â concludieu cun egnà stupenta represchantaziùn. Quellas tres mussadras ân prasto animaziùn custevla an favur digl rumàntsch. Nus glis angraztgagn.

Cun quegl e'gl ear getg ca nus consideragn las scoletas a las scolas sco petgas prinzipalas pigl mantegnamaint digl rumàntsch. La Renania e parquegl ear prunta da far tut igls sforzs an favur da la giuventetgna.

Mo ella spitgess da bagn anqual autoritad comunala daple capientscha a bùna viglia betga me pigl lungaitg rumàntsch, mobagn

ear par la cultura rumàntscha an general. Ozigligi constatainsa savens la tenuta, c'igl vean considero igl lungaitg sco fenomen isolo da la cultura. Mo igl fuss giavischevel c'ign catass puspe egn vesta cumplessiva pigl movimaint cultural rumàntsch sco tal a pigls bagns ca quel nus â purto igls davos tschantaners.

Radunànza generala

Igls 31 da marz â gieu liac l'amprema radunànza generala da la Renania. Ign eara ampo an dubis, scha l'avertura a la basa vigni ear a radir la frequentaziùn spitgeada. Mo igl parsura da Vuorz, sear Paul Hunger, igl Chor viril, sut la batgeta da Flurin Gabriel, ad igl Chor mischedau, dirigieu da Jacob Pfister, ân stgieu beneventar radund 60 cumembers ad egn grànd diember da giasts cun quella caschùn. Ascheia ca las spetgas en vagnidas ple ca me adamplicas. Cun quegl ca la radunànza generala â betga gieu da schliberar otras ca las tractàndas statutaricas, e'l sto agl zenter igl referat da dr. Martin Bundi. Igl sieus referat davart igl tema «Il romontsch en territoris periclitai» â cato viva atenziùn. Dr. Bundi â aczentuo l'impurtànza da far tut igls sforzs par mantaner igl rumàntsch agl teritori da pùnt trànter la Surselva a l'Engiadegna. Sco masira adatada da far quegl, â el postulo dad augmentar l'instrucziùn da rumàntsch an las vischnàncas cun scola fundamentala tudestga dad ussa 2 lecziùns par eanda ad 1 lecziùn par gi. Que augmaint degi vagnir cuntànschieu a basa facultativa.

Las activitads da la suprastànza

La suprastànza da la Renania â salvo 9 sasidas durànt igl davos on da gestiùn, tractànd var 65 fatschendas. Las fatschendas las ple impurtàntas en stadas:

- igl contract nov cun la stampareia Bischofberger SA partutgànt la stampa da la CP/LP,
- la posiziùn anviers la quotidiana (la suprastànza sustegna unanimameing la proposta da la LR),
- las santupadas cun las autoritads comunalas da la Foppa,
- la posiziùn davart igl artetgel 116 da la Constituziùn federala,
- l'elavuraziùn d'egn pledari sutsilvan nov.

Plenavànt â ella safatschando cun

- la restructuraziùn digl «Dùn da Nadal»,
- l'ediziùn d'egn cudeschet d'instrucziùn sexuala («La famiglia crescha»),
- la tschassada digls curs da rumàntsches segl antschies da la Renania,
- la cumpra d'egn ordinatur electronic,
- la registraziùn digls numns funsils rumàntsches an Sutselva ad egna roscha d'otras tractàndas.

Ella â dezidieu dad edir an dialect da Sched las poeseias da Gion Battaglia da Piazza a da desister d'edir duas otras ovras.

Las santupadas cun las suprastànzas comunales da la Foppa ad igls represchantànts digls cunzegls da scola a da las plevs â par fegnamira da stgafir contacts persunals cun quellas autoritads, da far egn inventari da las dumondas an conex cugl svilup digl rumàntsches an quels vitgs a dad ancurir schliaziùns cuminevlas par eventuales problems an que gro. Las raschèns ca la Renania s'antopa cun las autoritads comunales da la Foppa en quellas:

Par l'egna statan an Sutselva igl parsura actual ad igl colavuratur regional, par l'otra vainsa constato, ca las vischnàncas, c'earan rumantschas da tschep antoc'avànt pocs ons, ân subieu igls davos ons egna considerabla germanisaziùn, da maniera ca nus eassan nezessitos da far sforzs spezials an favur da la part sursilvana da la Renania. Quànt anavant ca quegl reussescha, dependa betg igl davos ear da la cunlavor a da la bùna viglia digls noss cumembers sursilvans.

La suprastàntza â ligieu Gion Kunfermann a Curò Mani sco redactors digl nov pedari sutsilvan.

Plasch Barandun elavura a màn digl antschies da Pazen-Farden egn model, co ign pudess registrar a cartografar igls numns funsils rumàntsches da la Sutselva c'en an priewel da svanir par grànda part, an consequentga da las arundaziùns da funs. Graztga a quella lavor, ca de vagnir fatga an tut las vischnàncas, quantan ign da puder cunsalvar quella ierta culturala originala.

Ediziùns

Igl dacurs digl on passo en cumparidas an la tgeasa editura da la Renania las suandàntas ovras:

- Igls 18 da schaner e vagnieu preschanto igl cudesch «Raccolta – Poesias» da Riget Bertogg cun graficas da Barbara Fontana. Que cudesch, ca cuntegn egna tschuncantegna da poseias, e vagnieu sustanieu digl Legat a da la Fundaziun Anton Cadonau, digl cantùn Grischùn, da la Leia rumàntscha a da las Ovras electricas sursilvanas.
- Igls 20 d'october e vagnieu preschanto igl cudesch «L'Alp da Veulden» da Plasch Barandun. Igl satracta qua d'egna co-ediziùn. La Renania e respunsavla par la part rumàntscha da quell'ovra.
- Igls 27 da november vainsa preschanto la raccolta d'istorgias «Igl Uaul grond» da Rico Tambornino. Quegl e l'amprema co-ediziùn cun la Romania segl tgomp da la literatura originala rumàntscha.
- Igl Fegl Ufficial dalla Surselva», egna co-ediziùn da la Stampa romontscha a da la Renania, e cumparieu igl ampren on. Tenor cuntract cun la Stampa romontscha cumpeglia igl «Fegl Ufficial» nigna part redacziunala par betga periclitar las giasetas rumàntschas existentas. Las experientzgas, fatgas an que on, en positivas. Igl e me don, ca duas vischnàncas prinzipalas da la Renania fan betga part. Mo nus vagnagn ad interpretar tut igl pussevel, c'ellas s'apartizeschan ear da que figl ufizial.
- Igl «Figl ufizial da la Muntogna da Schons», integro an la Pùnt, cumpara gea igl savund on cun success. Graztga igl sustegn da la Corporaziùn Val Schons e'gl pussevel da far quella pierta aglis vaschinadis da la Muntogna
- L'ediziùn da las ovras da Curò Mani e vagnida samtgeada par la stampa, scheia c'ellas vignan a cumparer dalùnga.

Ravugls rumàntschs a cumissiùns

Las secziùns da la Renania: igl Ravugl Rumàntsch d'Andeer, la Cuminonza Romontscha da Trin ad igl Comité Romontsch da Flem ân mess a strada lur aitgnas activitads localas an favur digl rumàntsch. La Renania sustegn talas activitads cun mieds finansials ad igl agid organisatoric antras igl colavuratur regiunal. Nus angraztgagn aglis parsuras sear Gion Christ Demarmels, ser Ulrich Caflisch a sear Hanspeter Meiler par lur angaschi.

Las cumissiùns da la Renania ân betga svilupo egn'activiatd da num igl dacurs digl on passo.

Las cumissiùns stablas en:

- la Cumissiùn La Pùnt
- la Cumissiùn Casa Paterna
- la Cumissiùn Fatscha da nos vitgs.

Las cumissiùns temporanas en actulameing:

- la Cumissiùn d'ediziùn da las òvras da Curò Mani
- la Cumissiùn paritara cun la Romania par la revisiùn digl artetgel 1 digls statuts. Quella cumissiùn â schlibero la si'incumbensa a caschùn d'egna sasida a do raport, igl qual vean a vagnir sutamess a la radunàntza generala.

Organs

Igls organs da publicaziùn en cumparieus an furma usitada a sainza interupziùn. Cun quella caschùn lessan exprimer igl noss miglier angraztgamaint aglis redactors respunsavels ad aglis colavurators:

- digl «Dùn da Nadal», a duna Emmi Caviezel da Cuir ad a ser Jacob Michael da Sagogn,
- digl «Calender par mintga gi», a ser Martin Fontana da Favugn ad a ser Jacob Michael da Sagogn,
- da la «Casa Paterna/La Pùnt», a sear Johann Clopath da Trin.

La Renania sa bün gro a tuts par lur enorm angaschamaint ca pretenda blear idealissem, a nus glis giavischagn l'energeia basignevla par puder cuntinuar lur lavur an favur digl rumàntsch.

Igl angraztgamaint sinzer admetainsa ear aglis cumembers da la suprastàntza. Da cuminàntza nus vean igl a gartagear da schliear igls problems ca nus spetgan igl dacurs digl on curaint.

Martin Cantieni, pàrsura

Bartolome Tscharner, administratur

Rapport dal collavuratur regiunal

La lavur da l'onn 1990 è stada sut ansaina da l'introducziun da l'ordinatur electronic. L'EED para in fenomen pli e pli inevitabel da noss temp. Jau n'hai betga vulì spitgar afin ch'il svilup cundiziunescha da stuair lavurar cun il computer. Perquai hai jau acquistà in tal ed al mess ad ir cun agid dals buns spierts da la LR, als quals jau engraziel fitg cun quella chaschun per lur bainvulientscha e lur milli cussegls, surtut a dr. Georges Darms ed a Erwin Ardüser.

L'ordinatur electronic è da grond aventatg per mia lavur, cunbain che jau hai impundì bler temp a l'entschatta per emprender da lavurar cun el. Ma malgrà l'ordinatur electronic na vegni betg ad esser uschè, che la lavur administrativa, fatga ussa pli spert, vegn a sa diminuir, anzi ella vegn crescher, perquai ch'ins è bun da liquidar ella en damain temp.

Mia lavur da l'onn passà cumpeglia ils sequents secturs:

Scolaziun da creschids en Sutselva: Jau hai elavurà il program ed il preventiv da questa scolaziun en Sutselva, hai fatg las publicaziuns necessarias. Ins constatescha ina sminuziun considerabla da curs e da participants. Igl è per la segunda giada ch'i n'è igl betga stà pussaivel da salvar in curs per novizs ad Andeer e Donat. Er il curs da Preaz ha betga pudì vegnir cuntinuà pervia da mancanza da participants. Persuenter èsi stà pussaivel dad organisar per l'emprima giada en l'istorgia da la Renania in curs a Giuvòlta, grazia a dunna Silvana Mugwyler.

Per in auter onn sto la Renania ponderar mesiras concernent l'organisaziun da curs per creschids en Sutselva.

Scolaziun da creschids en Surselva: Jau hai exequì l'ufezi d'actuar da la Scuntrada e Formaziun Surselva ed hai dà 58 lecziuns da rumantsch a Flem.

Collavuraziun cun la Casa Paterna/La Pùnt: Il decurs da l'onn passà hai jau substituì il redactur da la CP/LP durant 4 emnas. Jau hai scrit 78 translaziuns per CP/LP, ils texts da pressa per la vendita dal cudesch da Plasch Barandun ed auters.

Instrucziun da rumantsch al Plantahof: Per mancanza da scolast hai jau stuì surpender l'instrucziun da rumantsch sursilvan al Plantahof, la quala jau hai dà enfin il december 1990. Jau hai intimà ils responsabels da questa scola da reponderar l'instrucziun da rumantsch e da dar ad ella ina nova basa instituziunala.

Translaziuns: Jau hai gì da curreger las translaziuns en sutsilvan dal cudesch «L'Alp da Veulden», dal cudesch per uffants «Zvac», da l'OSL sutsilvan «Carlito», dal text da «La famiglia crescha», translata da Casper Nicca e quel dad «Ad Acla», il cudesch per uffants da Rolf Buchli, translata da Paul Frigg. Translaziuns per uffezis ni per privats èn stadas da far paucas. Plinavant hai jau fatg 152 translaziuns per CP/LP.

Collavuraziun cun la suprastanza da la Renania: Jau hai fatg part da 7 da 9 sesidas da la suprastanza e da la radunanza da delegads a Vuorz. Mia relaziun cun la suprastanza è mintgatant stada empau difficila pervia da differenzas d'ideas.

Collavuraziun cun cumissiuns e secziuns da la Renania: Jau hai fatg part da las sesidas da la Cuminonza romontscha da Trin e da ses arranschaments, medememain hai jau fatg part dals arranschamants dal Ravugl rumantsch d'Andeer e da quels dal Comité romantsch da Flem. Jau sun commember da la cumissiun d'ediziun da las ovas da Curo Mani, che ha salvà duas sesidas, e da la cumissiun Fatscha da nos vitgs.

Ediziuns: Jau hai tgirà l'ediziun dal cudesch «L'Alp da Veulden» da Plasch Barandun e gidà preparar l'ediziun da las ovas da Curo Mani.

La vendita da cudeschs da la Renania vegn fatga dad Yvonne Michael. Jau la gid cun organisar vendas en las vischnancas.

Teater: Jau hai gidà inscenar in teater a Donat. Jau hai instradà il curs da teater per scolars da Flem.

Contacts: Jau hai fatg part da las radunanzas da la suprastanza da la Renania cun las suprastanzas communalas da la Foppa. Ils contacts cun autras autoritads, uniuns e persunas privatas èn stadas anzi mudestas il decurs da quest onn.

Rumantschaziuns: Las rumantschaziuns èn in sector da mia lavur che vegn in tec negligì. L'acziun da rumantschaziun en Val Schons n'è betga propi progredida pervia da mancanza d'impuls da mia vart e pervia mancanza da sustegn entras il commember da la regiun.

Contacts cun la LR: Jau hai fatg part da tuttas sesidas da rapport e da las radunanzas da delegads.

Bartolome Tscharner, collavuratur regiunal

Suprastanza

Parsura:	Martin Cantieni, Donat
Viceparsura:	Sep Item, Flem
Actuara:	Vreni Caprez-Spreiter, Trin-Digg
Cassier:	Hanspeter Meiler, Flem-Vitg
Assessur(a)s:	Bernàrd Demarmels, Andeer Martin Gabriel, Glion Silvia Mark, Ziràn Felix Pfister, Domat Georgina Schaller, Donat
Revisurs:	Gieri Pfister, Vuorz Gion Sutter, Maton/Cuira
Redactur(a)s:	
Casa Paterna/La Pùnt:	Johann Clopath, Trin-Mulin
Calender per mintga gi:	Martin Fontana, Favugn (part sursilvana) Jacob Michael, Sagogn (part sursilvana)
Dun da Nadal:	Emmi Caviezel, Cuera (part sursilvana) Augustin Manetsch, Mustér, cunredactur (part sursilvana) Jacob Michael, Sagogn (part sursilvana)

Uniun rumantscha da Surmeir

Mintg'onn cura tg'ia am met a meisa per screiver igl rapport annual am tschainta la dumonda sch'igl rumantsch mareta anc en tal angaschamaint – è igl sies dretg d'existenza anc avantmang?

Ple tg'ia ma fatschaint da chel tema e pi persvadia tg'ia sung tg'igl rumantsch seia pi actual tgi mai.

Pertge – nirossas am dumandar!

Igl noss lungatg n'è betg en relict museal, tg'ans renda anc la pussebladad da vurdar aint igl passo, tg'ans dad sustign dad ancleir igls fatgs or dall'istorgia, na el ans è bler daple – el ans dat sustign per igl avigneir. Chella pretensiun vign betg danov or dalla mia cuschigna, da chell'idea èn gio stos igls ples digls exponents digl noss lungatg. Different è pero igl fatg, tgi la situaziun fundamentala tgi discorra pigl rumantsch è sa midada ple tgi mai a nossa favour.

Concret vot chegl deir, igl svilup tecnic ò scursania las distanzas tranter igl grond potenzial digls pievels lategns ed igl noss intsches. Tras interess economic dalla nossa industrieia an general seia chel intercontinental cun l'America digl sid, u internaziunal cun las teras vischinantas europeicas, e siva dalla fusiun cun la CE tant daple, è igl potenzial digl interess pigls lungatgs surtot pigl spagnol e portuges carschia considerablamaintg. La fiera da lavour per chels tgi domineschan chels lungatgs è averta ple tgi mai. Vetiers vign tgi tras igl noss bagnstar, tschartgainsa veaple recreaziun da vacanzas an chellas teras. E quant spert tgi nous ans santign lò da tgesa relatan bagnsavens igls noss convaschigns.

Tge avantatg tg'igl noss lungatg ans porscha an chella direcziun, vaia creia betg da documentar pi fitg – perche gl vegias la voluntad e surtot igl curasch d'az angascher pigl noss lungatg.

La lavour dall'URS è betg da cumbatter ideologias tranter Rumantschs, la nossa lavour è da porscher sustign a tals tg'èn prongs da s'angascher pigl noss lungatg, tgi rancanoschan la sia valeta fundamentala.

A chel pensum èn la suprastanza dall'URS e las sias cumischungs sa deditgeidas fermamaintg durant igl onn scadut. La suprastanza ò sesia an 12 sedutas.

Cun plascheir e satisfacziun dastga communitgier tgi cun l'antschatta digl meis d'avost è nia scumanzo cun la lavour ve digl nov vocabulari surmiran. Cun sustign dalla LR e digl cantun ans è

reuschia d'incumbensar Faust Signorell, scol. sec. a Lai, an piazza cumplagna per chella lavour scientifica. Cun Faust vainsa catto ena ferma pitga tgi è garanta per ena buna reuscheida. Per basa da chest vocabulari serva igl vocabulari tudestg-franzos Garnier. Igl vocabulari nov duess sarveir allas scolas, ma er agl adiever da mintga de.

Sen dumonda dalla LR ò la suprastanza piglia posiziun treis gedas, numnadamaintg conc. igl artetgel da lungatgs previa per la costituziun federala, igl project dalla Quotidiana e conc. la dumonda dalla Romania per stabileir ena cumischung libra pigl rumantsch grischn.

Per mang dalla suprastanza dalla LR vainsa do preferientscha agl art. 116 scu suonda:

1. Igl tudestg, igl franzos, igl taliang ed igl rumantsch èn lungatgs naziunals dalla Svizra.
2. Igl mantignamaint digls 4 lungatgs naziunals an lour territoris da derasaziun e la promoziun dalla tgapientscha tranter las communitads linguisticas èn incumbensas dalla confederaziun e digls cantuns.
3. La confederaziun promova
  - a) la preschientscha da tots 4 lungatgs naziunals ainten l'antiera Svizra.
  - b) la tgapientscha tranter las communitads linguisticas;
  - c) sustigna igls cantuns an lour stentas pigl mantignamaint digls lungatgs naziunals periclitos.
4. lungatgs uffizials dalla confederaziun èn igl tudestg, franzos ed igl taliang. An conversaziun tranter la confederaziun e burgais rumantschs scu er cun instituziuns rumantschas è er igl rumantsch lungatg uffizial; decrets impurtants, rapports ed otras scritgiras dalla confederaziun èn er da publitgier an rumantsch.
5. La libertad digls lungatgs è garanteida.

La nossa posiziun conc. la Quotidiana sa cloma verbalmaintg:

An ples sedutas ò la suprastanza dall'URS tracto la dumonda conc. la gasetta digl de. L'impurtanza d'ena gasetta quotidiana è per l'URS indiscutabla. Mademamaintg giansa er da prancepi ad an gro cugl rapport Stapferhaus, resalvond pero igl dretg da turnar anavos sen detagls tgi pertotgan dretgs ed obligaziuns da partenari.

Resalvas fò la suprastanza conc. las dumondas:

- a) Ramplazzar an tots gros igl noss figl jamnil la Pagina da Surmeir!
  - oz giolda la PdS gronda simpateia pigl lartg spectrum d'infurmaziun locala.
  - quant anavant so e vign ena quotidiana a surpiglier er artetgels deditgias pitost persunalmaintg ad indigens, sainza igls selecziunar.
  - garantescha la quotidiana chel status local er per venavant?
- b) Scu sa cuntigna igl domber digls abunents existents dalla PdS?
  - oz dombra la PdS ca. 1500 abunents. Da chels veivan ena terza alla Bassa.
  - quant anavant è l'acceptanza d'ena quotidiana tigl lectour?
  - vignan chels ad abunar ena quotidiana, noua tg'igl prietsch è considerabel pi ot tg'igl existent cun 35.– fr.
  - ena sminuaziun digls abunents indigens fiss ena sminuaziun digls lectours rumantschs, damai ena sperdita per la Rumantscheia.
- c) Scu so ins sierar en return alla gasetta existenta locala, per cass d'en naufragi dalla quotidiana?

A fundamaint da chellas resalvas giaveischa la suprastanza:

- a) La gasetta quotidiana duess ramplazzar an tots gros la nossa gasetta locala. L'infurmaziun locala na dastga betg neir stritgeida cun la mutivaziun tg'igl artetgel seia betg d'impurtanza.
- b) La gasetta ò da neir edeida da maniera, tgi ella possa returnar allas structuradas promoveidas dalla gasetta existenta.
- c) L'URS spetga en sustign finanziel pigls abunents per cass d'introducziun d'ena gasetta quotidiana.
- d) Ena buna redacziun locala stò esser domicileida aint igl noss intschess, Surmeir.

An cass concret d'ena schliaziun dalla PdS an favour d'ena gasetta quotidiana, ed ena partecipaziun ad ena societad purtadra, vess da neir convocò ena radunanza generala tgi ò suletta igl dretg da sancziunar igl pass.

Tot las otras versiuns simuladas correspondan betg alla nossa tenuta. Cun chella posiziun vainsa do an mang alla nossa cumischung l'incumbensa da tractar igl project. Tge pussebladads tgi sa dattan an chella tgossa ò la cumischung sez dad elaborar a fundamaint dallas posiziuns inoltradas dallas uniuns affiliadas dalla LR.

Ainten la cumischung consultativa per la Quotidiana vainsa eligia igl noss vicepresidente Remi Capeder da Casti.

An tgossa cumischung consultativa per igl rg, inoltrada dalla Romania cun igl scopo da stgaffeir en gremium neutral tgi so cunsiglier la LR tar l'applicaziun digl rg, vainsa an cunaschientscha dalla situaziun dada alla Romania, sustignia sia dumonda scu suonda:

Nous beneventagn en gremium consultativ, tgi duess consistier da max. 5 persungas scenziadas, cun reputaziun ed acceptadas aint igl antier cantun Grischun. An nign cass dastgan neir eligeidas persungas tg'èn involucadas an situaziuns da polemicas. Las elecziuns e propostas fò igl cunsegl dalla LR.

La suprastanza ò er evaluo igls resultats dalla retschertga dall'URS pertutgond las sias periodicas Calender e Sulom. Ella ò institua ena cumischung cun l'obligaziun da surpansar igls projects ventilos. Ena midada pussebla digls organs è gio preveisa pigl onn giubilar 1991.

Sustign alla suprastanza porscha er Reto Capeder, igl collaboratour regiunal, en om speditiv e creativ.

Displaschevlamaintg vign igl sies taimp da labour duvro veapi fitg per lavours da biro ed administrativas. La suprastanza ò decidia da rizzar en sagond computer tgi surlivgia schibagn la labour digl collaboratour regiunal scu chella dalla redacziun dalla Pagina, percheigl tg'igls dus computers vignan collias.

Igl noss grond pensum è angal pussebel cugl angaschamaint e sustign dad egn e mintgign. Percheigl angraztga grondamaintg agls collegas da suprastanza, agls collaboratours agl biro da Grava, agls commembers dallas cumischungs, PdS, Calender, Sulom, SFS, Fatscha da nossas vischnancas, agl delego alla LR, agls delegos alla radunanza dalla LR, agls scribents, allas autoritads ecclesiasticas e politicas, agl noss inspectour da scola, a scolasts, ansomma, a tots chels tgi sustignan cun gronda premura e fadeia igl noss muvimaint rumantsch. En angraztg spezial er agl secretari dalla LR ed agl president Toni Cantieni.

Romano Plaz, parsoura

Rapport digl collaboratour regional

Pi savens tgi chegl tgi stuess esser da prancepi è igl collaboratour regional liia agl biro. Igl davos onn è sto characteriso dallas ediziuns u preparativas per talas. Uscheia resta per exaimpel pac taimp per l'acziun da rumantschaziuns u contacts or ainten la regiun.

Igl mies rapport per mang dalla suprastanza dat mintgamai infurmaziun e sclarimaint dalla mia labour ed activitad. Ia sung sesia a tottas sedutas dall'URS e sung ex officio er represchanto ainten tottas cumischungs dall'URS noua tg'ia va er surpiglia differentas incumbensas.

Periodicas e publicaziuns

- la Pagina da Surmeir è cumpareida an sia 44. annada. Ella stat sot la redacziun da Peder Antona Baltermia. Beat Jenal laboura dus deis per la redacziun e la sia labour da screiver segl computer duess surlivgier igl redactour.
- igl noss Sulom sot la batgetta da Franzestg Schmid è cumparia an sia 70.annada.
- igl Calender surmiran an sia 40.annada è nia redigia per la sagonda geda d'ena cumischung da redacziun tgi sa cumpona da Gustav Sonder, Otmar Spinas e Reto Capeder.
- Pigl 70avel anniversari d'Antonia Sonder (Isa Bela) da Salouf ò l'URS edia en codesch cugl tetel «Steilas e Polvra», prosa e poesia, digl reminent en codesch tgi vagn vandia fitg bagn.
- An collaboraziun cun l'URS ò la LR edia igl codesch d'unfants «Zvac» da Marietta Bearth-Augustin, en codesch original rumantsch an text e maletg. Er cò vainsa vandia gio la mesadad digls codeschs.
- Domenica Steier-Brenn ò edia dus novs OSL, egn cugl tetel: Donnas surmiranas screivan, l'oter: Las zoclas da Lisa-Mustazza.

Dond en tgit agl avigneir vainsa sen rocca igl codeschet da canzungettas e versets, dus cassetas da praulas per unfants scu er en codesch d'educaziun sexuala: La famiglia crescha.

Curs da lungatg

Curs da lungatg èn nias organisos 12 an tot, 4 a Savognin, 5 a Lantsch e 3 an Tumliastga. Ia nizzetg la caschung d'angraztger agls manaders digls curs tgi sa mettan mintgamai a disposiziun per manar tals.

Scuntrada e furmaziun (SFS)

- Per la 2.geda ò gia li chest onn an Val Alvra la scuntrada dalla giuventetna dalla Val Alvra sot la direcziun d'ena gruppia iniziativa da differentas vischnancas. Igl intent a lunga vista è da furmar ena gruppia culturala.
- Sur la SFS vainsa organiso chest aton a Lantsch ed a Savognin dus seiras d'infurmaziun sur digl rg, damai tgi vagn stuia constatar tgi rigia ena desinfurmaziun prest cumpleta. L'infurmaziun è neida dada da Rina Steier, pres. dall'URG. Igl resultats èn stos positivs pigl rg.
- A Sur vainsa salvo en curs da rumantsch per Rumantschs cun 9 participants. An en'atmosfera fitg ampernevla vainsa oriento dalla grammatica nova, dalla sintaxa, da rapports e protocols. Manader digl curs: Reto Capeder.
- Siva digl success cugl curs da cuschinar a Casti vainsa organiso en tal a Savognin. 11 participants sa legran mintga glindesde digl sies nov menu e tschagnan mintgamai scu prenzis. Pigl mars è previa en ulterior curs scu er ena cuntinuaziun igl aton 91. Manadra digl curs è Regula Janutin da Riom.
- Ad Alvagni ò gia li en curs da far steilas da strom cun 6 participants, manader digl curs: Reto Capeder.
- A Casti ò la SFS preschanto igl codesch da Linard e Marlen Candreia «Notiztgas dalla Sicilia» e cumbino cun en cant avert. 80 persungas on do suatientscha alla nosa invitaziun.
- Sen nosa iniziativa on li cants averts regularmaintg a Sur e Cunter/Riom/Parsonz. Previas èn cants averts er a Savognin ed Alvagni.

Sur la SFS pruainsa d'organisar pigl 1992 ansemen cun la scola da musica digl Grischun central en'emda da vacanzas cun lungatg e musica.

Rumantschaziuns

Sen chel sectour saia far ple u manc angal en sarvetsch da pumpiers. Igl taimp per far rumantschaziuns da radagn am mantga simplamaintg. Uscheia resta chella labour restranscheida sen pacas midadas a Lantsch e varsaquantas an Surgôt e Tinizong.

Appelo vainsa er stediainaintg agls cumegns da fixar en artetgel correspondent aint igl urden da biagier, chegl tgi spargness ad els bleras malampernevladads ed a nous posteriormaintg blers costs.

Codeschs e vendita da codeschs e cartas

Ediziuns da codeschs dattan ena gronda labour. Tant pi cuntaint ins pò esser, cura tg'ins so tg'igls codeschs èn bagnias tar igl pievel. Uscheia dastgainsa deir d'Igl cumpogn', digl qual i vagn vandia passa 1000 exemplars. Differentas uniuns e chors on cumpro igl codesch da canzungs an domber pi grond. Scu usito vandainsa blers codeschs, cassetas e cartas. Nous purschagn ena retga paletta d'ediziuns per en pitschen intschess scu chegl tgi nous ischan.

Uscheia vaia presto ena gronda labour per las nossas ediziuns Calender surmiran cun contribuziuns e tottas correcturas. Ma er las otras ediziuns numnadas all'antschatta èn passadas tras igls mangs digl collaboratour regional. Gronda labour redacziunala è er gio prestada pigl codesch da canzungettas e versets e «La famiglia crescha», ediziuns digl 1991. Sur igl collaboratour regional von er tottas dumondas da stampa u dumondas da registraziuns da cassetas da praulas tgi vagn er instrado pigl 1991. Scu usito mintga 2-3 onns vaia organiso igl 1990 ena vendita da codeschs da vischnanaca a vischnanca cun fitg bung success.

Teater

Scu usito vaia frequento tottas preschantaziuns da teater aint igl noss intschess. Er scu usito èn chels nias preschantos a Riom, Salouf, Sur e Savognin. Tot igls teaters rumantschs vignan preschantos an Surses, dantant tgi an Val Alvra succeda chegl angal sporadicamaintg, igl pi tgunsch an scola.

Otras lavours da biro

Naturalmaintg èn bleras lavours tgi èn descretgas aint igls singuls tgapetels er lavours da biro. Scu collaboratour regiunal fatscha er differentas translaziuns per privats u uniuns, cumegns ed instituziuns u er per la Pagina da Surmeir. Per solit funcziunescha er d'actuar e screiv igls protocols dallas cumischungs u, an absenza digl actuar, er chels da suprastanza dall'URS. I dat sper la lavour regulara fitg bleras lavourettas e tgossettas tgi ston er neir liquidadas, pretendan pero en pulit taimp.

Conclusiun

Nous vagn passanto en onn roc ainten la rumantscheia. Nous savagn angal sperar tgi las ondas sa quietan per far plaz alla tgossa rumantscha, per far plaz alla promoziun ed agl mantignamaint digl lungatg, laschond d'ena vart tottas emoziuns exageradas, persunalas e per contanscher en sang giudezi.

Ia manetg tgi nous na vegian da perder nign taimp ple per discutir anc 20 onns anve ed annò e leir pretender mintgign igl sia. Chel taimp è passo. Nous na dastgagn betg vurdar angal anavos ed ans sfundrar ainten l'istorgia.

- percheigl ègl impurtant tgi seian persvadias da posseder en bagn cultural tgi nign ans so piglier schi nous ischan prunts d'igl mantigneir.
- percheigl ègl impurtant tgi la famiglia mantigna igl lungatg, tgi chel geia anavant sur la scola e chegl anfignen la 9. classa cun duple instrucziun rumantscha. Ia pudess cuntinuar...

Ia angraztg alla suprastanza per igl grond sustign per la mia lavour. Angraztger viglia er a tots chels tgi surpeglan caricass u incumbensas a favour dalla nossa lavour, ed a mintgign tgi è pront da s'angascher pigl lungatg, seia chegl an scola, an famiglia, baselgia e cumegn.

Reto Capeder, collaboratour regiunal

Suprastanza

Parsoura:	Romano Platz, Savognin
Viceparsoura:	Remi Capeder, Casti
Actuar:	Gustav Sonder, Alvagni
Cassier:	Gion Cola, Riom
Assessoura:	Marlies Jegher, Mulegns
Delegadas dalla Meirana:	Violanta Uffer, Tinizong Anita Simeon, Lantsch
Revisours da chints:	Gion Mareia Cotti, Sur Berti Farrèr, Stierva
Publicaziuns:	Redactours:
La Pagina da Surmeir	Peder Antona Baltermia, Salouf
Igl noss Sulom	Franzestg Schmid, Oberengstringen
Calender surmiran	Cumischung: Otmar Spinass, Gustav Sonder, Reto Capeder

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs (USR)

A citar las gazettas in seguit a nos plü grond evenimaint da l'an 1990, ILS DIS DA LITTERATURA A DOMAT, discuorra la GASETTA ROMONTSCHA da «bunas experientschas che cloman continuaziun», il FÖGL LADIN d'ün «program chi ha gnü ün grond rimbomb», LA PAGINA DA SURMEIR es da l'avis cha'l parsura «po esser sottasfatg dalla partecipaziun ma er dalla bunga reuscheida», la CASA PATERNA titulescha seis rapport sco «Success pils emprems gis da litteratura», e per glivrar relatescha la GAZETTA GRISCHUNA (BZ) d'ün «ernsthaf-tes und unterhaltendes Stelldichein».

Sch'ün das-cha per üna jada crajer a las gazettas, fa la litteratura rumantscha pel mumaint tuott'onur a la pretaisa cha Vic Hendry ha ris-chà sco parsura da l'USR dal 1972, nempe cha «culs auturs stat e croda la romontschia».

L'intenziun da cuntinuar cun progets litterars chi surpassan il rom d'üna solita dieta da lavur es naschü davo las experienzas incuraschantas in occasiun da las Scuntradas da Savognin (85) e Scuol (88).

La tschernia da Domat sco mità geografica es eir statta la tschernia per üna cuntrada linguistica chi cumbatta cunter l'erosiun dal «lungatg momma».

La conferma cha la Rumantschia nu cugnuoscha plü ün center cumünaivel daspö la perdita da Cuaira sco chapitala da la Raetia prima, ha muossà l'absenza dal public a la periferia. Il tunnel da l'Alvra (pels Ladins) e la Ruinaulta (pels Sursilvans) s'han verificats sco obstaculs insuperabels, uschè cha Domat restarà per la gronda part eir in avegnir üna terra transitorica cha fingià ils Romans dovraivan be per rivar plü svelt co pussibel in lur centers mercantils.

Ma tuornain a l'uorden cronologic:

Venderdi, ils 7 da settember 1990

Avertüra dals prüms DIS DA LITTERATURA illa halla polivalenta Tircal a Domat.

In meis pled d'avertüra fetsch eu menziun a las seguaintas dumondas in connex culla litteratura rumantscha:

- Als Rumantschs s'attesta cha'l bsögn da ramassar o posseder litteratura saja güst uschè grond sco quel da tilla leger. Sun quai

signals d'üna litteratura chi va in tschercha da seis ultims peds? Sun forse inscunters sco quels dals prüms DIS DA LITTERATURA üna resporta main pretensiusa, ma per la paja plü averta e sincera?

- Scha Cla Biert ha dit dal 1969 cha «inscunters litterars promovan la conscienza rumantscha, ün puonch essenzial per imprendier as cugnuoscher», co staja hoz culla conscienza? As das-cha separar quella litterara da quella rumantscha?
- Scha fingià be la litteratura d'ün oter idiom nu chatta lectuors, chatt'la almain audituors?
- Scha daspö «Giacumbert Nau» ingünas lingias nu sun plü statts in cas dad inquietar l'orma dal pövel, vould quai dir cha la lingua rumantscha haja pacienza illimitada, da spettar cha auturas ed autuors tilla piglian pel pled?
- Scha fingià Gion Antoni Bühler, vaschin da Domat chi ha vivü i'l 19avel tschientiner, ha fat navruotta cun vulair fusiunar ils differents idioms e rinforzà al cuntrari la tradiziun dialectala, vould quai dir cha'l renaschimaint da quell'idea vers la fin dal 20avel tschientiner stopcha succomber pervi da la temma da perder eir quai cha no vain fingià pers?
- Scha la giuventüna stenda plü gugent las uraglias davö la musica populara dal rock e retschaiva sia mischiun litterara tras il «Walkman», vould quai dir cha noss chantauturs han fingià dalönch savurà la puolvra e'ls litterats savuran amo adüna be il palperi?

Forsa cha quists prüms DIS DA LITTERATURA as fan eir quistas dumondas, e minchüna e minchün es invidà da dar lura sia risposta in seis möd, in seis lö ed a seis temp.

L'inscunter cun poet, poetessa e poesia sa facilitar l'incletta, eu nu manai quella dal vocabulari, ma quella chi promovua la conscienza per resentir darcheu la dependenza vicendaivla. Perche culla spariziun d'ün idiom sparischa üna lingua intera.

Domat, chi dals ons 50 ha pers si'ultima scossa da chavras e chattà seis prüms apparats da televisiun, po dvantar almain per trais dis ün center da pelegrinadi, üna cruschada dal pled scrit e quel discurrü, da quel pensà e quel tadlà.

Flurin Spescha pleda in seis referat d'avertüra per üna litteratura «elitara» chi's deliberescha da la funcziun sco servitura dal pövel. La priorità tocca al text, l'elemaint chi fa la punt tanter autur e lectur.

Per la part musicala pisseran las Soras Scherrer.

Cun imprendder a cugnuscher l'ester s'imprenda a cugnuscher a sai svesa, uschè cha las prümas prelecziuns sun dedichadas a la litteratura in lingua tudais-cha. Helen Meier (Trockenwiese, Leben-leben) cumainza seis raquint inedit «Einzige Freude» cun grond temperamaint, intant cha Heinrich Kuhn (Schatz und Muus, der Traumagent, Boxloo) piglia seis temp per quintar bod suot vusch duos istorgias chi trattan in möd ironic relaziuns tanter umans. Eveline Hasler (Anna Göldin, Ibicaba) ha tut cun sai «Der Riese im Baum» e dà trais insais per illustrar in prüma lingia la figüra principala, il gigant Thut.

Las prelecziuns vegnan accumpagnadas da la pianista Annina Sax.

Sonda, ils 8 da settember 1990

«Nouvas ouvas – ovras novas», uschè es titulada la sonda bunura. Oscar Peer legia ün chapitel our da seis nouv roman «Il grond Corradi» chi cumpara quist utuon. Cun üna lingua ferma scuvrischa l'autur plan a plan il character sensibel da sias figüras per tillas dar üna vusch. Da «Sia eminenza, il nas» s'occupa Margarita Gangale-Uffer in möd fin, spirituus ed umoristic. Ch'ün possa quintar istorgias ün a l'oter eir in fuorma scritta, cumprovan Silvio Camenisch ed Arnold Spescha cun lur ovra cumünaivla «Tandem». I's tratta dad istorgias chi van üna cun l'otra, üna cunter l'otra, üna sper l'otra e perfin ün'aint ill'otra.

L'USR ha tut ils DIS DA LITTERATURA sco occasiun per salvar sia Radunanza generala. Sper las tractandas üsitadas han ils temas seguaints dat andit a discussiuns:

- Il protocol da la radunanza generala da Bravuogn chi cuntegna remarchas subjectivas da l'actuar.
- Pusiziun da l'USR invers il boicot pels «700 ons Confederaziun» culla resoluziun chi demuossa «incletta per tuot quels chi til han suottascrit. L'USR inclegia il boicot sco dumonda da la conscienza politica persunala da mincha commembra o commember».
- Finanzas: La facultà da l'uniun s'amunta a frs. 28'921.–. Ils DIS DA LITTERATURA vegnan finanziats cumplettamaing cun sustegn da differentas instituziuns, sco la MIGROS, IL DEPARTAMAINT DA CULTURA DAL CHANTUN GRISCHUN, LA BANCA CHANTUNALA, LA FUNDAZIUN OERTLI, LA PRO HELVETIA, L'UNIUN SVIZZRA DA SCRIPTURAS E SCRIPTUORS (SSV).

– Redacziun LITTERATURA.

Felix Giger as retira da la redacziun davo avair prestà d'ürant 15 ons ün immens pensum da lavur. L'on passà ha l'USR ingrazchà ad el cun ün premi per tuot seis merits a favur da nossa revista litterara. In discussiun per sia successiun sta Flurin Spescha.

– Giuria litterara.

La radunanza generala nun ha amo pudü chattar ün/a rimplazzant/ a davo la demischiun dad Ursus Baltermia.

La Giuria litterara s'occupa prosmamaing da la fatschenda.

– Duns e premis da la Giuria litterara.

Margarita Gangale-Uffer survain ün premi important per si'ovra cumplessiva e per seis cudesch «Damaun es sulagl».

Toni Berther survain ün dun per seis raquints «spass e sbats» e «signals».

Duri Gaudenz survain ün dun per sias «12 poesias».

Davo la radunanza generala as radunan commembras e commembers a l'hotel «Staila» a Domat per ün giantar cumünaivel.

La sonda davomezdi es dedichada a duos seminaris. Annetta Ganzoni-Pitsch e Lucia Walther as dumondan scha «Duonnas chi scrivan pisseran per novs aspets illa litteratura rumantscha» e Chasper Pult prouva cun «Ferm café ed otra chüra» da scuvrir il muond da l'erotica e da la sensualità in nossa litteratura.

In ün Forum sclerischa Felix Giger la dumonda, scha'l rumantsch grischun saja adattà per sriver litteratura. Sia conclusiun: «Ün bun text resta eir in rumantsch grischun ün bun text». Il rg pussibiltescha üna reflecziun cun daplü distanza co'ls idioms.

La Concorrenza litterara «LA PAGINA» da la saira cun üna giuria ad hoc premiescha ils trais meglers texts cun «Tumas da tschiculatta ed ün documaint». Davo superà las prümas retgnentschas crescha il numer da participant(a)s chi prelegian texts da maximal üna pagina. Risch Biert respuonda davo mincha prelecziun cun ün'improvisaziun süil clavazin.

Ils premis a Jon Nuotclà, («Meis sön da mezdi») Annalisa Zumthor-Cuorad e Felix Giger vegnan surdats il di davo, la dumengia, in occasiun dal concert «Da strana bunura» cun Linard Bardill.

La saira glivra cul chantatur Paulin Nuotclà e sia gruppa.

Per evader tuot sias fatschendas s'ha la suprastanza reunida a tschinch tschantadas.

Lavur publica

Il president ha rapreschantà l'USR a las seguaintas manifestaziuns:

16 – 22 oct. 1989	Visita illa DDR insembel cun H. Kuhn.
24 avrigl 1990, BERN	«Quadrilinguità e multilinguità in Svizra»
19 lügl 1990, SAMEDAN	«Seminari e prelecziun i'l rom dals cuors in Chesa Planta»
29 sett. 1990, SION	Referat in occasiun da «2. FETE DES LETTRES ROMANDES»

Prossems progets:

- Avuost 1991 Dieta da lavur en Tujetsch culla tematica «Aspets d'üna critica litterara rumantscha»
- 5 – 9 avuost 1991 Preschentscha da l'USR a la Scuntrada rumantscha a Laax cun seminaris, prelecziuns, referats, cabaret, istorgias da buna not, musica etc.

Ûn sincer ingrazchamaint va a meis collegas ed a mias collegas in suprastanza, als revisuors, a la redacziun da la LITTERATURA, a la Cumischiun litterara, al rapreschantant ill'Uniun svizra ed a tuot ils commembers chi han cuntribui a favur da noss'uniun.

Clo Duri Bezzola, parsura

Suprastanza

President:	Clo Duri Bezzola, Oetwil am See
Cassiera:	Giovannina Brunold, Samedan
Actuar:	Flurin Spescha, Turitg
Assessur(a)s:	Irma Klainguti, Zuoz Beni Vigne, Turitg
Revisur(a)s:	Annamengia Bertogg, Castrisch Mariano Tschuor, Laax
Giuria litterara:	Francestg Friberg Danis/Tavanasa Rina Steier, Savognin Annetta Ganzoni-Pitsch, Berna Erica Lozza, Horw Arnold Rauch, Cuira
Redacziun «Litteratura»:	Mevina Puorger-Pestalozzi, Turich Ursicin G.G. Derungs, Vacallo Felix Giger, Cuira
Represchentant en l'USS:	Ursicin G.G. Derungs, Vacallo

Cuminonza Romontscha radio e televisiun (CRR)

Radunonza generala

La radunonza generala dalla CRR ha giu liug ils 9 da zercladur 1990 a Tarasp. Cun Tarasp ha la CRR visitau ina vischnaunca ella periferia dil Cantun, ina vischnaunca che sedat gronda breigia da mantener lungatg e cultura romontscha.

La radunonza generala a Tarasp ha priu in emperneivel decuors. Ella ha approbau il rapport annual 1989, il quen per igl onn 1989 ed il preventiv per igl onn 1991. En connex cun il rapport da gestiun ha Chasper Stupan, schef dil studio regional romontsch, orientau la radunonza generala davart il «*Program rumantsch da radio e televisiun*», allegond differentas damondas che pertuccan las emissiuns romontschas da radio e televisiun. Ensemen cun il rapport annual ha quella orientaziun dau caschun alla radunonza generala da discutir il program romontsch en general. La discussiun ei lu era stada dètg viva. Priu tut ein ils votants per regla s'exprimi el senn positiv encuraschond el medem temps ils responsabels da continuar cun la lavur sco tochen dacheu. Singulas emissiuns han denton era anflau vuschs criticas che han dau caschun da presentar ils differents arguments.

A caschun dalla radunonza generala surdat la CRR regularmein il *premi da radio e televisiun dalla CRR*. Quei premi vegn accordaus dalla suprastanza a persunas ni ad uniuns ed instituziuns sco era a gruppas ch'ei sefatgas en moda e maniera speciala meriteivlas per lungatg e cultura romontscha. A caschun dalla radunonza generala a Tarasp ei il premi per igl onn 1990 vegnius surdaus a *Rav. Rico Parli, Zuoz*, sco renconuschientscha dil grond e continuau engaschi dapi decennis en favur dalla scolaziun dalla giuventetgna e dils carschi ella Engiadina ed en Val Müstair promovend cheutras en moda e maniera efficienta la viarva ladina, ed a *Pader Ambros Widmer*, conventual dalla claustra da Mustér, sco renconuschientscha dil nustunclenteivel engaschi dapi biars onns sco perschuadent promotur ed ambasadur da lungatg e cultura romontscha tier numerusas occasiuns enteifer ed ordeifer il territori romontsch.

L'undrientscha per Rav. Rico Parli, Zuoz, ha dunna Erna Falett-Giacomelli, Sent, procurau, quella per Pader Ambros Widmer, Mustér,

lic.fil. Curdin Jeitziner, prof. alla scola claustrala da Mustér. Cun in ferm applaus ha la radunonza affirmau quellas undrientschas.

Cussegl e suprastonza

Il *cussegl* che cumpeglia 17 commembers resp. commembras ord tuttas valladas da nies Cantun, ha en differentas sedutas deliberau in grond diember fatschentas. Denter quellas s'audan denter auter ina discussiun davart il sboz dalla lescha federala concernent radio e televisiun, differentas decisiuns en connex cun l'istanza per in augment dallas emissiuns romontschas da radio, ina informaziun davart il diever dalla 4. cadeina da televisiun, la posiziun tier la revisiun digl art. 116 dalla Constituziun federala, ina informaziun davart igl augment dallas taxas da concessiun cun ina posiziun per mauns dalla radunonza da delegai dalla SSR, differentas discussiuns arisguard las mesiras da spargn dalla SSR en connex cun igl augment dallas emissiuns romontschas da radio, la fixaziun dil proceder concernent il conclus negativ dalla suprastonza centrala dall SSR partenent igl augment dallas emissiuns romontschas da radio e la posiziun davart il project per ina gasetta romontscha quotidiana.

Plinavon ei il cussegl s'occupaus da tuttas fatschentas per mauns dalla radunonza generala 1990. En piazza da Mariano Tschuor ha il cussegl elegiu Men Steiner sco niev meina-redacziun dallas emissiuns da «Plaid». Men Steiner ei gia dapi different onns in cumprovau redatur dil radio romontsch. A Mariano Tschuor giavischa il cussegl dalla CRR sco niev correspondent dalla televisiun DRS per la part tudestga da nies Cantun bien success.

La *suprastonza* ha preparau tuttas fatschentas che crodan en la cumpetenzza dil cussegl resp. dalla radunonza generala. Ella ha plinavon deliberau in grond diember fatschentas en atgna cumpetenzza. En quei connex ei da menziunar che la CRR ei aschibein ina societad commembra dalla DRS sco era ina societad regiunala dalla SSR. Ord quei motiv ei la lavur dalla suprastonza s'augmentada ils davos onns considerablamein. Sper salvar ils interess dalla populaziun romontscha en connex cun las emissiuns romontschas da radio e televisiun setracta ei cheu oravontut da damondas che pertuccan las *finanzas*, *l'organisaziun dil menaschi*

ed il persunal dil studio. Ils problems finazials che stattan en in stretg connex cun dapli emissiuns, han el decuors digl onn 1990 occupau savens la suprastonza. En vesta alla situaziun finanziala dalla SSR ein las considerablas stentas per buna part stadas senza success. La suprastonza ha plinavon preparau ensemen cun ils responsabels dil studio las propostas per differentas elecziuns, remplazzontas per mauns dil cussegl respectiv dalla direcziun da radio DRS. Autras damondas pertuccan las localitads ed ils indrezs dil studio.

Plinavon ha la suprastonza seschau representar tier numerusas occasiuns e sedutas da differenta natira. Quellas occasiuns dattan alla CRR la pusseivladad d'adina puspei tgirar ils contacts culs organs dalla SSR e dalla DRS sco era cun autoritads publicas. Ils representants dalla CRR han cheu la caschun da presentar e defender la posiziun dalla minoritad romontscha e l'incumbensa dallas emissiuns romontschas da radio e televisiun. Cun las direcziuns da radio e da televisiun dalla DRS ha la suprastonza tgirau ina buna collaboraziun.

Da remarcar ei en quei connex la conferenza dils presidents dallas societads commembras DRS. Senza disponer da statuts seraduna quella conferenza adina puspei per discutir e deliberar problems communabels per tuttas societads commembras. Quei agir communabel dils presidents dallas societads commembras ei oz da gronda muntada. Sco strusch zatgi auter stattan ils presidents da quellas societads en lur territori d'activitad alla front publica. Gest el mument che damondas essenzialas dalla structura organisatoria dall SSR stattan en discussiun, ei in agir communabel da beneventar.

Dublaziun dalla emissiun da televisiun «Svizra Romontscha»

In fatg legreivel ei la dublaziun dalla emissiun romontscha da televisiun «La Svizra Romontscha» che vegn realisada naven digl uost 1990. Cun quei slargiamet vegn buca mo la preschientscha romontscha ella televisiun, mobein era l'offerta da televisiun en lungatg romontsch augmentada considerablamein. Quella emissiun da 45 minutas vegn realisada duas gadas per meins mintgamai la dumengia allas 18.00 – 18.45 uras. Meins favoreivels ei il temps d'emissiun dalla repetiziun mintgamai la gievgia allas 23.00 uras.

En connex cun il plan da structura «Programm 90» ha il temps d'emissiun per il «Telesguard» caschunau liungas discussiuns. Tochen ussa vegneva quella emissiuon derasada mintgamai la sonda allas 17.25. La direcziun da televisiun DRS ha vuliu spustar quella emissiuon sin las 16.45. Per igl onn 1990 eis ei reussiu d'evitar quella midada. La decisiun finala vegn denton dada per el decuors digl onn 1991. Encunter la posiziun dalla CRR vegnan aspects finansials (temps da reclama) fatgs valer.

Augment dallas emissiuns romontschas da radio

Igl augment dallas emissiuns romontschas da radio ha occupau la suprastonza duront igl entir onn da gestiun. Suenter liungas preparativas e contractivas han la CRR e la direcziun regionala da radio DRS inoltrau comunablamain il mars 1990 ina bein documentada *istanza alla direcziun generala per mauns dalla suprastonza centrala dalla SSR*. Sco gia allegau, postulava quella istanza in augment dallas emissiuns romontschas da radio da 5^{1/2} sin circa 10 uras per di. Ils cuosts supplementars da program muntavan a rodund 1.6 milliuns francs. Rendend quen dalla situaziun finansiala dalla SSR prevedeva l'istanza ina realisaziun digl augment postulau en etappas duront ils onns 1992 – 1994.

Sin fundament dallas differentas declaronzas dalla direcziun generala e dils conclus da principi pri dalla suprastonza centrala dalla SSR el decuors dils davos onns, astgava la suprastonza dalla CRR quintar tochen la fin digl onn 1990 cun in conclus positiv. Il svilup disfavoreivel dallas finanzas dalla SSR duront la stad 1990 ha denton intensivau la discussiun davart mesiras rigurusas da spargn per l'entira SSR. Quella discussiun ha era cumpegliu l'istanza dalla CRR davart igl augment dallas emissiuns da radio. Emprovas da contonscher slihaziuns d'excepziun ein la finala stadas en quei «cumbat da tuts encunter tuts» senza success. Cun il conclus dalla suprastonza centrala dil settember 1990 ei la realisaziun dalla emprema etapa digl augment dallas emissiuns romontschas da radio el senn dall'istanza dil mars 1990 vegnida sistida. Concernent ils onns suenter 1992 ha ella priu negins conclus definitivs.

En quei connex ei denton da menzunar che la suprastonza

centrala SSR ha integrau el conclus da spargn ina declaronza el senn d'ina *prioritad en favur digl augment dallas emissiuns romontschas da radio*, aschigleiti che la situaziun finanziaria lubeschi quei augment. La SSR ha la finala lu era *desistiu da reducir il diember dil persunal dil studio regiunal romontsch*. Il studio romontsch ei consequentamein il sulet che vegn schaniaus dallas mesiras da reducziun da persunal.

Il conclus dalla suprastonza SSR ha capeivlamein caschunau ina considerabla malcontentientscha el ravugl dalla CRR e dil studio regiunal romontsch. Ei fuss denton stau falliu da resignar. Studio e suprastonza han instradau ina intensiva informaziun dalla publicitad fagend attent che la CRR obtegni per las emissiuns romontschas *negin bonus da minoritad*, negina ulivaziun da solidaritad, quei ch'ei il cass tier las autras minoritads linguisticas. Priu tut han quellas intervenziuns giu in echo positiv. La suprastonza spera ch'ei seigi pusseivel da revegnir el decuors dils proxims onns all'istanza dil mars 1990 e da realisar en in temps nizeivel en ina moda ni l'otra in augment dallas emissiuns da radio.

Naven da 1991 6½ uras per di radio romontsch

Legreivels ei en quei connex il fatg ch'il studio realisescha naven dall'entschatta 1991 ord atgna forza – q.v.d. senza dapli mieds finansials e dapli persunal – *ina amplificaziun dallas emissiuns romontschas da radio da ca. 5½ sin ca. 6½ uras per di*. Tras quei augment vegn la relaziun denter emissiuns da plaid ed emissiuns da musica bein stuschada in techet en favur dallas emissiuns da musica che cuostan meins che las emissiuns da plaid. Cun quei augment eis ei da l'otra vart pusseivel da slargiar il program dil radio romontsch la fin dall'jamna. Il program slargiau porta era dapli emissiuns per la giuventetgna cun adequata musica e dapli informaziun sportiva. L'ulteriura informaziun vegn medemamein rinforzada. Dapli emissiuns che tochen dacheu obtegnan era ils Romontschs ella Bassa. Per la realisaziun da quei augment mereta il studio renconuschientscha. Sper l'iniziativa dil persunal ha era la renunzia dalla SSR sin ina reducziun dil diember existent da persunal possibilitau quei augment.

Cumiau al Radioscola

La SSR ha gia pli baul fatg valer che l'emissiun «Radioscola» ed oravontut il carnet accupignont seigien mieds d'instrucziun per la scola. Mieds d'instrucziun per las scolas ein buca caussa dalla SSR. En las autras regiuns dalla SSR ei il «Radioscola» lu era svanius in tec alla gada. La situaziun finanziaria dalla SSR ha ussa era dau il davos stausch a nies Radioscola. Cun la fin da december 1990 stuein nus dar cumiau alla emissiuin «Radioscola» ed al carnet Radioscola.

L'emprema emissiuin «Radioscola» va anavos sin il schaner 1955. Duront 35 onns ha quella emissiuin ademplier ensemen cun il carnet «Radioscola» ina biala missiuin. La fin da quella emissiuin e dil carnet accumpignont ein da deplorar. Il fatg che l'emissiun ed il carnet existan buca pli, selai denton buca midar. Ensemen cun il studio regional speran ils organs dalla CRR ch'ei seigi pusseivel da porscher allas auditoras ed als auditurs el rom d'in proxim augment dallas emissiuins da radio emissiuins sin il camp da scola e scienza per cheutras cumpensar la largia che seresulta ord la sperdita dil Radioscola.

Lavur publica dalla CRR

Duront igl onn 1990 ei la publicitad adina puspei vegnida informada davart ils problems ch'occupeschan la CRR. All'informaziun survescha era il «*Fegl d'informaziun dall CRR*», edius dalla cumissiun per la lavur publica dalla CRR. La CRR ha plinavon organisau a S-chanf, Veulden e Danis-Tavanasa seras d'informaziun e discussiun. Quellas sentupadas anflan adina buna accoglientscha. Ellas ein in mied adattau per far la punt denter quels che procuran las emissiuins romontschas da radio e televisiun d'ina vart e la populaziun romontscha da l'autra vart.

Fidel Caviezel, parsura

Suprastonza

President: Fidel Caviezel, Cuera/Sumvitg
Vicepresident: Cristian Fanzun, Cuera/Tarasp
Actuar: Remi Capeder, Casti
Cassier: Carli Hassler, Favugn/Donath
Assessur: Peider Ratti, Cuera/Malögia

Cuminanza mussadras rumantschas (CMR)

Düraunt tuot l'an 1990 vains nus collavuro intensivamaing cun noss'organisaziun da tet, l'Associaziun svizra da musseras.

In quell'organisaziun ho que do grandas müdedas:

- In meg ho tschernieu la radunaunza da delegedas üna nouva suprastanza.
- Cun que cha'l vegl plan da basa es exhaust, ho üna gruppa da lavur elavuro ün cudesch chi'l vess stuvieu rimplazzer. Uossa cha la lavur es a fin, as vezza cha quella as disfrenzchescha fich ferm dal vegl plan da basa. A vegnan aviertas directives e pussibilteds per l'educaziun in scoulina tuottafat novas. Uschè l'haun diversas mussedras refüso. Che cha quist cudesch ans porta as vzaro in avegnir.

Cun que cha vain elavureda üna revisiun da nossa ledscha da scoulina, vains nus gieu la pussibilted dad inoltrer noss giavüschs al Departamaint d'educaziun.

Eir cun l'uniun da magisters da nos chantun vainsa gieu divers inscuters, per esser infurmedas da que chi passa.

In tuot las regions as ho cumanzo a preparar l'ediziun d'ün cudesch da chanzuns, versets e gös.

Nus essans uossa vi da la granda lavur da sortir e tscherner chanzuns, versets e gös chi sun adatos per nos s-chellin. Bgeras cuntribuziuns publichedas aint illa «la scoletta / la scoulina» nu sun mê gnidas repassedas e corettas, suvenz mauncha il nom da l'autur u dal cumponist u perfin da tuots duos, que chi difficultescha nossa lavur.

Nus vessans eir dabsögn da texts actuels da nossa vita dad hoz, ma eir da: la famiglia, la scoulina, misters eui.

Scha ün u l'oter vess chanzuns, versets u gös, füssans nus fich gratas sch'ün ils mettes a nossa dispusiziun pels publicher.

A tuot quellas persunas chi sun prontas da güder a repasser e correger u chi cuntribueschan cumpusiziuns novas ingrazch eau cordielmaing.

Eir a tuot las mussedras chi's ingaschan a favur da nossa lingua, ed a tuot quels chi sustegnan in ün u l'oter möd la CMR e nossas scoulinas rumauntschas ün sincer grazcha fich.

Mirta Hartmann, presidenta